

Digitale arkivers formidling:
**En undersøgelse af hvordan særligt betændt historie kommunikeres og styres i digitale
samlinger**

Specialeafhandling foråret 2025

Udarbejdet af Mads Lehrmann Christensen

10. semester, kulturarvsspecialisering, Aalborg universitet

Afleveringsdato: 2. juni 2025

Vejleder: Marianne Sletten Paasch

Forord

Nu sidder jeg her på den sidste dag inden dette speciale skal afleveres, og jeg havde egentlig ikke tænkt, at der skulle være et forord. Jeg har ikke tænkt mig at fortælle en masse om tankerne bag specialet og forklare hvorfor det kom til at handle om det, det gjorde, eller hvordan det har været at skrive det. I stedet vil gerne sige mange tak til rare og dygtige Marianne Paasch for god vejledning, både i denne omgang og de to forrige semestre. Det er en vejledning, jeg har sat pris på, og hvor der både har været plads til lidt uformel snak og faglig sparring. Og så vil jeg selvfølgelig også gerne sige tusind tak til min søde kæreste Julie for at hun altid er så sød og støttende, og for at have stået for aftensmaden hele maj måned.

Abstract

The purpose of this thesis is to discuss how archives, museums or both communicate a certain version of the historical subject they convey through the order of their digital archives or collections. The digitization of large archival collections goes hand in hand with an increasingly digital society, and has the implication that anyone, anywhere can view archival records on their computer instead of going to the archive in person. In recent years many historians and archival theorists have questioned the methods used to create these. One of them is the Danish historian Helle Strandgaard, whose model of communication can be seen as a way to critique the way in which influential institutions have digital collections wherein the way the records have been ordered and categorized influence the way in which the story is communicated and told.

By viewing archives as institutions that have a certain power over how different aspects of the historical subject matter they convey is told, the thesis wishes to expand on Strandgaard's model using archival theory about the power of archives and communication theory to show how certain archives or museums directly or indirectly enforce silences upon their collection through its categorization, and thereby influence how the story is told and communicated. The thesis differentiates between different types of archival institutions and uses the expanded model of communication to analyze digital collections made by institutions whose subject matter can be considered highly sensitive and as having political connotations. Because of this, the thesis uses its expanded model of communication to try and discuss what silences are found in the digital collections of Arolsen Archives and United States Holocaust Memorial Museum.

Using the historiography of the holocaust to show how these digital collections might reproduce certain historiographical positions that have typically been at the center or periphery of how the story of the holocaust have been told, the aim is to show if there are silences in the digital collections of Arolsen Archives and United States Holocaust Memorial Museum. The thesis' model of communication focuses on the way the order and categorization of the collections might enforce silences but also tries to look at what type of user the institution aims its communication towards and discuss how these users respond to the communication and how the institution's communication is reflected more broadly in the media or how they respond to certain events. The result shows that there are silences in the digital collection of the institutions used as cases in the analysis, but that there might be different reasons for why this might be.

Indholdsfortegnelse	
Indledning	4
Betændt historie	7
Arkiv og arkivalie	9
Den digitale vending	11
Helle Strandgaards kommunikationsmodel	14
Kritik af Strandgaard og Laswell	16
Støj	16
Feedback	17
Arkivernes magt	19
Specialets kommunikationsmodel	23
Afgrænsning af cases	25
Master narrative	26
Periferi	31
Arolsen Archives	33
Arolsen Archives’ historie	33
Arolsen Archives’ budskab	34
Støj i Arolsen Archives’ digitale samlinger	36
Tavsheder i Arolsen Archives’ digitale samlinger	39
Arolsen Archives’ bruger	41
Feedback på Arolsen Archives	42
United States Holocaust Memorial Museum	45
USHMM’s historie	45
USHMM’s budskab	46
Støj i USHMM’s digitale samlinger	48
Tavsheder i USHMM’s digitale samlinger	49
USHMM’s brugere	51
Feedback på USHMM	52
Overordnet vurdering af modellen og konklusion	54
Anvendt litteratur og bevissteder	56
Litteratur	56
Hjemmesider og avisartikler	58

Indledning

I vores egen levetid er digitaliseringen vundet frem, og det er nok de færreste, der i et eller andet omfang ikke er påvirket af dette i deres hverdag. De fleste almindelige mennesker er aktivt eller inaktivt hele tiden til steder online, og på et større samfundsmæssigt plan er den digitale infrastruktur blevet fuldstændigt udslagsgivende for sammenhængskraften – på godt og ondt. Historiefaget har i høj grad fuldt med denne udvikling og mange, der laver og formidler historie, benytter i et eller andet omfang det digitale lige fra forskere på universiteter, der anvender data og digitale værktøjer i deres kildearbejde, til klassiske kulturarvsinstitutioner som museer og arkiver, der henvender sig til deres brugere på sociale medier eller formidler deres samlinger digitalt.

Blandt andet har digitaliseringen medført den revolution for arkivfaget, at store samlinger kan gøres tilgængelige digitalt og præsenteres på hjemmesider på internettet. Derved kan enhver bladre mange siders arkivmateriale igennem uden at skulle troppe op fysisk på arkivet, og materialet er derved udbredt på en måde, der før digitaliseringen havde været utænkelig. Indenfor arkivfaget har det til tider været diskuteret, hvorledes arkivers orden kan medføre en skævvredet fremstilling af historien. En magtkritisk tilgang har forsøgt at pointere, at der bliver truffet til- og fravalg i, hvilket materiale der bevares, og at arkivets orden og systematisering af sit materiale forfordeler nogle emner eller temaer, mens andre prioriteres.

Den digitale formidling der sker, når arkivsamlinger retrodigitaliseres og tilgængeliggøres på nettet, diskuteres vidt og bredt i fagkredse, og der er et væld af holdninger til, hvordan man skal forholde sig til emnet. Blandt dem, der har forsøgt at fokusere på dette, findes den danske historiker Helle Strandgaard. I meget af sit arbejde har hun fokuseret på de implikationer, det har for formidling af arkivsamlinger, at de digitaliseres, og Strandgaard indtager det primære standpunkt, at arkivsamlinger indgår i en anden kontekst i det digitale, og at de som aktive medskabere af historien ofte er indrettet på en sådan måde, at det muliggør nogle særlige fortællinger til fordel for andre.¹ Strandgaard har ligeledes i sit arbejde udarbejdet en kommunikationsmodel, der som metodisk redskab kan vise, at dette er tilfældet, når den benyttes i en analyse af en konkret arkivinstitution og dens digitale samlinger.

I et vist omfang er der aspekter af den digitale formidling, der fortsat er underbelyste i forskningen, og især når det angår institutioner med store digitaliserede samlinger, og som virker i mere politisk betændte kontekster i kraft af det emne, de formidler, og hvor der pågår en kamp om

¹ Helle Strandgaard, "Digitale arkiver som medskabere i ny historieskrivning", i *Digitale metoder: At skabe, analysere og dele data*, red. Kirsten Drotner og Sara Mosberg Iversen. (Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2017), s. 74

historien i forhold til, hvordan den fortsat bruges og fortælles. Strandgaards model er et godt udgangspunkt i forhold til at forsøge at nærme sig en forståelse for, hvordan kulturarvsinstitutioner formidler deres samlinger digitalt, men den kan godt virke lidt bedaget i den forstand, at den ikke rummer nok aspekter i en analyse af denne slags arkivinstitutioners formidling af deres samlinger, hvilket de cases, hun bruger som eksempler i modellen, DRs nu hedengangne Bonanza og The Old Bailey, ligeledes vidner om.²

Specialet ønsker derfor, som sit bidrag at videreudvikle Strandgaards model, at bruge den i en analyse af to digitale arkiver, der er skabt af, og hører under, to store kulturarvsinstitutioner, der formidler et historisk emne, der i høj grad virker i en omskiftelig politisk virkelighed, og hvor historien er en kampplads, der kan opfattes som ret betændt. Med udgangspunkt i Arolsen Archives og United States Holocaust Memorial Museums³ digitale samlinger som cases, forsøges det derfor vurderet, hvordan disse i kraft af deres historie og kategorisering af arkivmateriale formidler emnet på en bestemt måde igennem en analyse af denne formidling med afsæt i en kommunikationsmodel, der udvikler på Strandgaards.

Af denne årsag er specialets struktur også lidt speciel. I de dele, der vedrører teori, vil det blive dykket mere ned i, hvad der mere præcist er blevet sagt af fremtrædende historikere og teoretikere om det, der kan kaldes *den digitale vending*, og hvilke implikationer, de mener, dette har for måden historie laves og formidles på i kraft af de muligheder, der er i det digitale. Det er relevant for overordnet at forstå den kontekst, digitale arkiver virker i, og af den årsag dykkes der derefter mere specifikt ned i, hvordan Helle Strandgaard har forholdt sig til dette, og hvad hendes kommunikationsmodel specifikt går ud på. Dernæst vil der være et rids af den arkivteoretiske diskussion vedrørende den magt, arkiver har i udøvelsen af, hvilke historier der fremhæves, og hvilke der glemmes, mens den sidste del af specialets teori vil vise, hvordan Strandgaards model kan udbygges, og fra hvilke steder i den klassiske kommunikationsteori de nye elementer er hentet med afsæt i kritikpunkter af politologen Harold Laswells kommunikationsmodel, som Strandgaards er baseret på, og herefter præsenteres specialets kommunikationsmodel.

Dernæst vil specialet have en del, hvor der argumenteres for, hvorfor Arolsen Archives og USHMM er udvalgt som cases, og hvorfor man kunne have en forventning om, at de vil passe godt ind i den problemstilling, specialet forsøger at besvare. Herefter vil specialets forskningsdiskussion diskutere de overordnede tendenser indenfor Holocaust som et historisk emne

² Strandgaard, "Digitale arkiver som medskabere", s. 74

³ I resten af specialet vil United States Holocaust Memorial Museum blive omtalt med forkortelsen USHMM

for, at det i analysen bedre kan diskuteres, om USHMM og Arolsen Archives læner sig ind i nogle særlige tendenser, der styrer historien i en bestemt retning.

Betændt historie

Det kan umiddelbart være svært at svare på, hvad der kan opfattes som betændte historiske emner. Hvis specialets kommunikationsmodel skal forsøge at give et bud på, hvordan digitale arkiver i kulturarvsinstitutioner, der beskæftiger sig med denne type emner, formidler deres samlinger digitalt, er det til en start måske nyttigt at få det defineret. Meget af den litteratur der umiddelbart beskæftiger sig med dette, er, måske ikke overraskende, didaktisk-pædagogisk materiale, der forsøger at besvare, hvordan man som underviser af historie behandler politisk følsomme emner.

Som det påpeges i *The debate almost came to a fight. . . ' results of a crossnational explorative study concerning history teachers' shared beliefs about teaching historical sensitive issues* fra 2019, der er en undersøgelse af, hvordan historieundervisere fra ti forskellige lande underviser i den slags emner, er der særlige emner indenfor historien, der kan forekomme følsomme, men, at der, især i en europæisk sammenhæng, er et behov for at kunne tale om disse emner, idet de ofte er med til at danne til demokrati i vestlige, liberale samfund, selvom de kan forekomme ubehagelige.⁴

Skal man forsøge at nærme sig en definition af, hvad der kan karakterisere disse emner på en måde, så det kan diskuteres og bruges i dette speciales sammenhæng, kan man kigge på artiklen *From sensitive historical issues to history teachers' sensibility: a look across and within countries*, ligeledes fra 2019, der søger at svare på, hvordan man nationalt i forskellige europæiske lande forholder sig til den slags emner i undervisningsøjemed. Her pointerer de tre teoretikere Tsafrir Goldberg, Wolfgang Wagner og Nebojsa Petrovic at "difficult histories (a closely over-lapping term) refers to events 'rooted in trauma, suffering, and violent oppression' which have the 'power to elicit strong emotional reactions" og at "Interpretations of sensitivity could and should therefore refer both to collective/social and to individual levels. We should therefore be looking not only at maintenance of group identity, national norms, politics or controversies between groups, but also at individuals' emotional dispositions and moral responses."⁵

Forståelsen af de betændte, sensitive og/eller politisk følsomme emner indenfor historie, der tager udgangspunkt i en definition, hvor traumer, undertrykkelse og forfølgelse, der opleves af nok især fællesskaber, der kan være nationale, men også for eksempel minoritetsfællesskaber, er god, fordi det lader os forstå og definere særlige kulturarvsinstitutioner som nogle, der behandler emner,

⁴ Nicola Brauch, Giovanna Leone og Mauro Sarrica, "'The debate almost came to a fight...' results of a cross-national explorative study concerning history teachers shared beliefs about teaching historical sensitive issues", *Pedagogy, Culture & Society* 27 (2019): 111

⁵ Tsafrir Goldberg, Wolfgang Wagner & Nebojša Petrović, "From sensitive historical issues to history teachers' sensibility: a look across and within countries", *Pedagogy, Culture & Society* 27 (2019): 8-9

der passer ned i disse rammer. Udover dette giver det mening at foreslå, at denne særlige type historiske emne også virker i kraft af et aktualitetsprincip, og at det, der ligeledes kan være med til at gøre dem betændte er, at de kan vækkes 'til live' igen i vores egen samtid i forbindelse med blandt andet krig, skiftende politiske diskurser blandt politikere eller i medierne eller forfølgelse af minoriteter, der identificerer sig med ofre for forfølgelse i historien, som for eksempel på baggrund af et etnisk tilhørsforhold eller seksualitet, som det også foreslås af den estiske historiker Katrin Kello i *Sensitive and controversial issues in the classroom: teaching history in a divided society*.⁶

⁶ Katrin Kello, "Sensitive and controversial issues in the classroom: teaching history in a divided society", *Teachers and Teaching* 22 (2016): 37

Arkiv og arkivalie

Men hvad menes der, når udtryk som *Arkiv* og *Arkivalie* anvendes? Det er et udtryk, som de fleste nok har en ide om, hvad indeholder og samtidig er det også begreber, der løbende har været sat spørgsmålstegn ved. Hvordan og hvorfor har man indsamlet arkivalier, og kan man regne med, at et arkiv overfor sin samling og sit emne kan udgøre en fuldstændig og objektiv repræsentation? I denne opgave er antagelsen, måske meget naturligt, at det ikke er tilfældet, og det vil der senere i specialet blive redegjort for. For at definere begrebet kan man hæfte sig ved en bred dansk forståelse og konstatere om et arkiv, at: "den kan være en bygning eller lokale, der fungerer som opbevaring eller depot for materiale. Det kan være en institution, der indsamler, registrerer og bevarer materialer" eller det kan være: "en bestand eller samling af arkivalier, som oftest af ældre (historisk) karakter, og som man har til hensigt at bevare for eftertiden."⁷ Og er med andre henholdsvis et *arkivdepot*, en *arkivinstitution* og en *arkivsamling*.

En egentlig skelnen mellem disse tre definitioner, vil specialet som sådan ikke gå særligt i dybden med, da vi i højere grad er interesserede i de digitale aspekter, men derfor er det stadig relevant at fastslå, da de arkivinstitutioner, specialet ønsker at undersøge, i en bred forstand kan passe ind i alle tre typer, og at der selvfølgelig også er nogle overlap, hvor der ikke er fuldstændigt vandtætte skodder. Det er dog for nemhedens skyld væsentlig at definere, da især udtryk som *institution* og *samling* bliver benyttet gennem hele specialet, og fordi specialet forstår denne slags arkiver som værende institutioner, der har praksisser for bevaring og indsamling for eftertiden, og som består af samlinger af arkivalier, der er ordnet på bestemte måder i bestemte systemer.

I specialet vil udtrykket *arkivalie* blive brugt i flæng, og det er derfor også væsentligt kort at få defineret dette. Begrebet dækker over en del ting og har ligeledes over tid været genstand for kritisk stillingtagen og vurdering i takt med, at arkivfaget har udviklet sig især i løbet af det 20. århundrede. I en mere international sammenhæng ville man i stedet nok kalde det *records*, men for dette speciales vedkommende holder vi fast i at kalde det et *arkivalie*. Man kan tale om at udtrykket groft sagt indbefatter papirdokumenter, der indgår i arkivets samlinger, og at arkivaliet derfor kan opfattes som den mindste enhed i samlingen. Hvordan arkivaliet opfattes har over tid været et spørgsmål om kontekst, og det er især relevant i denne sammenhæng, fordi indholdet af arkiver og arkivers samlinger kan siges at befinde sig i en helt ny kontekst i den digitale verden; noget, der også udfordrer ideen om arkivaliet som blot et papirdokument. I en traditionel arkivteoretisk forstand kan

⁷ Marianne Paasch, *Gemt eller glemt? En undersøgelse af recordsbegrebets betydning for fremtidens informationsforvaltnings- og arkivpraksisser* (Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2018), s. 142

records være defineret som noget, der blandt andet er fysiske objekter såsom fotografier, kort, papir og dokumenter med andet, og som indeholder informationer, og som er skabt og bevaret med et særlig formål for øje. Derudover har det enkelte arkivalie ikke som sådan været i fokus, men blev betragtet samlet som blandt andet arkivsamlinger, vis kvalitet blev sikret ved for eksempel en opretholdelse af proveniensprincippet, hvor en samlings oprindelige orden, som den var, da den kom ind på arkivet, forsøges opretholdt.⁸

Traditionelt set har arkivinstitutionen haft til opgave at gemme og bevare statens arkivalier for, i et vist omfang, at kunne dokumentere sig selv og sin historie. Ved at anlægge en kritisk tilgang til denne opfattelse, og i takt med generel tendens i vesten, hvor akkumuleringen af offentlige arkivalier så et boom fra midten af sidste århundrede, begyndte mange især amerikanske arkivteoretikere at diskutere arkivets rolle i samfundet, og hvordan arkivalier blev gemt, og hvorfor de blev gemt. I denne måde at vurdere arkivalier på lagdes der fokus på, at arkivinstitution blandt andet også skulle indsamle arkivalier fra private samt forholde sig til historikere og forskeres behov som brugere af arkivet, så det i højere grad reflekterede det samfund, der havde skabt dem på en mere repræsentativ måde.⁹

⁸ Paasch, *Gemt eller glemt?*, s. 40

⁹ Paasch, *Gemt eller glemt?*, s. 44-45

Den digitale vending

For bedre at kunne forstå, hvordan kulturarvsinstitutioner formidler deres digitale samlinger, er det væsentligt at dykke mere ned i, hvad det digitale og anvendelsen af det har betydet, primært for arkivfaget, men også i en vis udstrækning historiefaget generelt. I det følgende vil nogle af de kritikpunkter, som udvalgte historikere og teoretikere har haft i forbindelse med dette, blive uddybet. Det er væsentligt af den årsag, at det både giver en kontekst for opgavens problemstilling samtidig med, at man kan sige, at det også er den overordnede diskussion, Strandgaards model kan forstås gennem.

I vores tid har det, der kan kaldes den digitale vending fået en større indflydelse på arkivfaget og på, hvordan der forskes i og laves historie helt generelt. For historikeren tilbyder det digitale et væld af muligheder, man ikke havde til rådighed før. Digital historie er i sig selv blevet et væsentligt felt, og forskere og universitetsundervisere har i høj grad taget ”computationelle metoder” til sig ved at undervise i, hvordan computeren kan bruges som redskab til at arbejde anderledes med kilder eller i en arkivskabelsesproces, og derudover selv i stigende grad benytter sig af det i deres eget arbejde.¹⁰ Den hastighed, digitaliseringen er sket med, har dog også betydet, at der især inden for de senere år har været en del historikere, der har skrevet om, hvorfor det også er væsentligt for historikere at forholde sig mere kritisk over de digitale metoder og tilgange de selv har i deres arbejde, men også store institutioners brug af det digitale i deres arkivskabelse og overordnede formidling.

For eksempel påpeger den engelske historiker Tim Hitchcock i *Confronting the digital, Or how academic history writing lost the plot* det problematiske i, at man måske i højere grad vender sig fra de akademiske standarder, som historiefaget er bygget på ved at gøre det sværere at gennemskue historikerens arbejde, når denne i sit arbejde cherrypicker blandt tidsskrifter og kildeudgivelser, der er udgivet digitalt, og som vedkommende har fundet frem til gennem en søgefunktion, men stadig i sit arbejde citerer fysiske udgivelser og derved antyder, at "a process of immersive reading" har fundet sted.¹¹ Mens sådan en som den amerikanske historiker Lara Putnam ligeledes hæfter sig ved det faktum, at databaser, arkiver med retrodigitaliserede arkivalier osv. har gjort det muligt for historikeren at finde noget frem i kilder på et par minutter ved sit skrivebord, som vedkommende ellers ville have skulle bruge dagevis på at grave frem i et analogt arkiv.¹²

¹⁰ Johan Heinsen, "Kilde og data: Overvejelser om historiefaget og de digitale metoder", *Temp: Tidsskrift for historie* 26 (2023): 187

¹¹ Tim Hitchcock, "Confronting the digital: Or how academic history writing lost the plot", *The Journal of the Social History Society* 10 (2013): 12

¹² Lara Putnam, "The Transnational and the Text-Searchable: Digitized Sources and the Shadows They Cast", *The American Historical Review* 121 (2016): 386

Det digitale arkiv adskiller sig fra det almindelige analoge arkiv på en hel del punkter. For det første er de mere åbenlyse, at digitalisering af samlingerne og tilgængeliggørelsen af dem på en dertil indrettet hjemmeside medfører en kortere afstand mellem brugeren og arkivet, end det er tilfældet med et almindeligt arkiv, hvor brugeren er nødsaget til at møde op på arkivet, få udleveret materialerne og beskæftige sig med dem på stedet i deres åbningstid. Alt dette er forandret, når enhver kan sidde hjemme ved sig selv og kigge i en arkivinstitutions samlinger på en samtidig langt mere uforpligtende måde. For at definere det digitale arkiv mere konkret, kan man læne sig op ad Strandgaards definition og sige, at de: "er arkiver, hvor materiale, der tidligere har været analogt, er blevet digitaliseret og gjort tilgængeligt online" og at et punkt, hvor de for eksempel adskiller sig fra analoge arkiver, er: "hvor lette de er at oprette. Alle, lige fra enkeltpersoner og små foreninger til store virksomheder og statsinstitutioner, kan lave et digitalt arkiv, som er tilgængeligt online. Man kunne derfor forestille sig, at den enkelthed kunne demokratisere arkiveringsprocessen og udfordre den magt, som traditionelle arkiver har haft i forhold til historieskrivning"¹³

Ligeledes omfatter dette også kulturarvsinstitutioners tilgang til at formidle og præsentere deres samlinger digitalt i digitale arkiver. Strandgaard påpeger for eksempel i artiklen *Digital archival literacy for (all) historians*, hvorfor det er nødvendigt, at historikere forholder sig mere kritisk til digitaliseringen i stedet for udelukkende at opfatte det som noget positivt. På et overordnet politisk niveau mener hun, at store institutioners digitaliseringsproces kan være påvirket af økonomiske forhold, hvilket dermed kan betyde, at institutionerne digitaliserer bestemte samlinger, som de i højere grad opfatter som salgbare i kraft af en øget efterspørgsel.¹⁴ Derudover pointerer Hitchcock også, at mange store spillere på dette område, såsom Google books eller Project Gutenberg, er skabt uden hjælp, assistance eller kritisk refleksion fra historikere, og at langt de fleste store digitale arkiver er skabt udenfor universitetsregi.¹⁵

Hvis man troede, at digitalisering af arkiver kan opfattes som en demokratisk proces, kan økonomiske faktorer i sagens natur være en kæp i hjulet på dette, fordi bestemte samlinger med arkivalier vedrørende mindre populære forskningsfelter vil blive nedprioriteret i forhold til at blive digitaliseret. I forlængelse af de tendenser, der kort er beskrevet i den sidste del af forrige afsnit, kan dette opfattes som en tilbagegang i forhold til arkivarens rolle i samfundet, hvis de tendenser, der skød op i arkivfaget i midten af sidste århundrede, også skal ses som et (magtkritisk) opgør med en

¹³ Strandgaard, "Digitale arkiver som medskabere", s. 74

¹⁴ Helle Strandgaard, "Digital Archival Literacy for (All) Historians", *Media History* 27 (2021): 5

¹⁵ Hitchcock, "Confronting the digital", 7

tendens i arkivfaget, hvor fokuset på, hvad der blev gemt, i høj grad handlede om at bevare den store nationale økonomiske historie, og hvor for eksempel kulturhistoriske emner blev negligeret.

Et andet væsentligt punkt, hvor det digitale arkiv adskiller sig fra det analoge arkiv, er måden dets materiale er systematiseret og organiseret på. Som det er beskrevet, har arkivinstitutioner typisk gjort dette i forhold til et proveniensprincip, hvor materialerne, eller samlingernes, oprindelige orden sådan som den var, da arkivaren eller arkivinstitutionen fik dem i hænde, bliver forsøgt bevaret. Derudover er det også væsentligt at hæfte sig ved, at måden man i det digitale arkiv finder arkivalier frem, er langt anderledes. Hvor det analoge arkiv nok er kendetegnet ved kartotekskort og registranter, giver det digitale arkiv mulighed for, at samlinger bliver ordnet og præsenteret på måder, så det at finde bestemte ting kan gøres anderledes, for eksempel ved at søge på det gennem en almindelig søgefunktion, der kobler det enkelte retrodigitaliserede arkivalies metadata til det, der er blevet søgt på, eller at man via 'låste' emneord eller kategoriseringer, der er lavet af den arkivinstitution, der står bag arkivet, kan filtrere materialet og så at sige skære igennem samlingerne med Strandgaards ord.¹⁶

Det siger sig selv, at arkivalier og arkivsamlinger derfor kommer til at indgå i en helt anden kontekst i det digitale. For Strandgaard er det i høj grad væsentligt, at man gør sig den kendsgerning bevidst for bedre at kunne vurdere, hvordan en arkivinstitution med et digitalt arkiv er med til forme, hvordan den historie, de formidler, skildres gennem måden materialet præsenteres på, og at det, hun kalder *Predifined subject categories*¹⁷, kan være med til at vise dette samtidig med, at nogle af de overordnede tendenser, der ses i digitaliseringen af store samlinger, kan have et økonomisk perspektiv, hvor fokus på brede populære emner spænder ben for et fokus på ligeså vigtige, men måske nær så populære emner og forskningsfelter.

¹⁶ Strandgaard, "Digital Archival Literacy", 7

¹⁷ Strandgaard, "Digital Archival Literacy", 8

Helle Strandgaards kommunikationsmodel

Specialet ønsker at videreudvikle Helle Strandgaards kommunikationsmodel og anvende den i analyse af digitale arkiver, der virker i betændte historiske kontekster. I det ovenstående har kritikken af det digitale være forsøgt redegjort for, og det er blevet defineret, hvad der forstås ved et digitalt arkiv. I det følgende vil Strandgaards model blive præsenteret, sådan som den er formuleret i teksten *Digitale arkiver som medskabere i ny historieskrivning* fra bogen *Digitale metoder: At skabe, analysere og dele data* fra 2017.

Som det blev vist tidligere kan man sige, at Strandgaards model udspringer af et øget behov for at forstå, hvad digitaliseringen i historiefaget betyder og i forlængelse af dette, hvordan store arkivinstitutioner anvender det digitale som et led i formidlingen og udbredelsen af deres samlinger. For Strandgaard er det væsentligt at se, hvordan forskellige faktorer spiller ind i måden, hvorpå de digitale arkiver kan være medskabere i historie, og for at se dette er hendes kommunikationsmodel delt ind i tre overordnede dele, hvor man undersøger *afsender/arkivskaber*, *Indhold* og *Brug*.

I den del af modellen, der hedder *Afsender/Arkivskaber*, skal man forsøge at undersøge, med hvilket formål det digitale arkiv er skabt samt svare på, hvem der har udvalgt materialet og hvorfor. Dette kan gøres ved at se på, hvad institutionen selv skriver gennem offentlige skrivelser eller på deres hjemmeside, som det digitale arkiv som oftest vil være en del af.¹⁸

I punktet *Indhold* skal man dernæst forsøge at besvare, hvad der er bevaret i arkivet, samt hvordan indholdet af arkivets materiale er klassificeret. Dette gøres ved i første omgang at undersøge og beskrive, hvad de enkelte samlinger arkivet indeholder består af og hvilke mindre dele eller enkelte arkivalier, der findes. Derudover kan man gå mere i dybden med størrelsen af arkivet og beskrive, hvor store eller små samlingerne er. I besvarelsen af, hvordan materialet i arkivet er klassificeret, skal man forsøge at beskrive, hvilke kategorier materialet er grupperet i. Dette kan variere, og man vil oftest se oprindelige samlinger, der er splittet op, så de for eksempel er inddelt efter, hvilke typer af arkivalier de er, såsom postkort, billeder, dagbøger, fotografier og så videre, eller efter temamæssige inddelinger som årstal, begivenheder, steder eller personer. Derudover vil der også oftest være en søgefunktion, der finder relevant materiale for brugeren på tværs af grupperingerne eller inde i grupperingerne, og disse kan være bundet op på metadata eller proveniens til de enkelte arkivalier i samlingen. Ligeledes er der oftest filtreringsmuligheder, hvor brugeren igen på tværs af

¹⁸ Strandgaard, "Digitale arkiver som medskabere", s. 75-76

samlingerne har mulighed for at filtrere i materialet ved at krydse af i små bokse, således at man kan få præsenteret noget bestemt materiale efter emner.¹⁹

I den sidste del, *Brug*, bindes der an til, at man med afsæt i gennemgangen af, hvordan arkivets materiale er ordnet og klassificeret, forsøger at diskutere hvilke historier denne orden lægger op til at arkivet kan være med til at fortælle. Med det menes der mere præcist, at det digitale arkiv, som Strandgaard formulerer det, er medskabere i historiefortællingen, og at en sådan diskussion kan være med til at åbenbare, hvilke valg arkivinstitutionen bevidst eller ubevidst har truffet i forhold til formidlingen af det emne, arkivet omhandler. Dernæst kan det ifølge Strandgaard i denne del af modellen være relevant at se på, om der er andre forhold, der påvirker brugen af arkivet. Hun mener, at godt kendskab til arkivinstitutionen i denne sammenhæng er væsentligt, og man kan mene, at det egentlig hører til i det punkt, der hedder *Afsender/Arkivskaber*, men i denne del lægges der dog i højere grad op til, at man mere overordnet også ser på, om der for eksempel kunne være specifikke økonomiske eller politiske forhold, som institutionen indgår i, der kunne være relevante at diskutere i forhold til brug af arkivet og de historier, det kan være med til at fortælle.²⁰

¹⁹ Strandgaard, "Digitale arkiver som medskabere", s. 76-77

²⁰ Strandgaard, "Digitale arkiver som medskabere", s. 77-79

Kritik af Strandgaard og Laswell

Strandgaards model kan ses som et bud på, hvordan digitale arkiver kan analyseres og forstås og kan samtidig betragtes som et forsøg på forme Laswells klassiske model ud fra det formål. Der er flere måder, Strandgaards model kan udbygges på, og det er i høj grad oplagt at tage udgangspunkt i den kritik, der har været af Laswell og hans model i forsøget på dette.

Selvom modellen er god som et udgangspunkt for forståelsen af digitale arkiver, er der flere måder, den kan videreudvikles på, så der kommer flere perspektiver på analysen, og opgaven dermed bidrager til en bredere forståelse for, hvordan digitale samlinger formidles, når de er en del af den type institutioner, problemstillingen i specialet er rettet mod. Strandgaards model er kraftigt inspireret af politologen Harold Laswells meget udbredte og kendte kommunikationsmodel fra 1940'erne, der kan anvendes til at analysere massekommunikation, og som i dens fem komponenter lyder ”Who, said what, in which channel, to whom, and with what effect?”²¹ Laswell interesserede sig for den politiske propaganda som massekommunikationsmiddel, og det er i den kontekst tilblivelsen af den skal ses, selvom den overordnet set siden har dannet ramme for analyser af mange andre former for kommunikation.

Skal man være lidt kritisk overfor Laswell og Strandgaards modeller, kan man blandt andet påpege, at de fokuserer på kommunikationen som en envejskommunikation, hvor effekten af kommunikationen ikke bliver målt eller vurderet i forhold til det, der bliver sagt hos en defineret modtager, eller måden indholdet af det digitale arkiv formidler sit indhold på. I forlængelse heraf fremstår modtageren derfor også passiv. Derudover forholder modellerne sig heller ikke til et støjbegreb, hvor udefrakommende støj kunne påvirke, hvordan modtageren modtager indholdet. I dette speciales kommunikationsmodel vil noget af den kritik, der måtte være af Laswell, blive benyttet i en videreudvikling af Strandgaards model.

Støj

Som det ses i det ovenstående, er nøglen til at forstå, hvordan digitale arkiver formidler sine samlinger, hvordan disse har skiftet kontekst i det digitale og derved er ordnet og systematiseret på en helt anden måde, end der tidligere har været praksis for. Strandgaard mener, at en gennemgang af dette lader en analyse åbne op for en diskussion af, hvilke historier denne orden lægger op til i forbindelse med brugen af det konkrete arkiv. Skal man forsøge at nærme sig en forståelse for, hvordan arkivinstitutioner, der beskæftiger sig med betændte emner former, hvordan historien formidles, kan

²¹ Zachary S. Sapienza, Narayanan Iyer og Aaron S. Veenstra, "Reading Lasswell's Model of Communication Backward: Three Scholarly Misconceptions", *Mass Communication and Society* 18 (2015): 602

denne tilgang dog godt bruge et ekstra lag. Én ting er at lægge op til en diskussion af, hvilke historier indretningen af arkivet lægger op til. Noget andet er, at modellen også skal kunne lægge op til en diskussion af, hvilke historier indenfor institutionens emne, indretningen ikke lægger op til, og det kan et støjbegreb hjælpe med.

Laswells model er blevet kritiseret for ikke at forholde sig til udefrakommende elementer, der så at sige kan forstyrre eller ændre det kommunikerede i dets vej fra afsender til modtager, og i den klassiske kommunikationsteori betegnes dette oftest som støj.²² Begrebet stammer fra Shannon-Weavers kommunikationsmodel fra 1949, skabt af matematikerne Claude Shannon og Warren Weaver. Støjbegrebet kan forstås på forskellige måder, og i artiklen *What is "Communication"? —Beyond the Shannon & Weaver's Model* fra 2019 definerer professor ved Kansai universitet i Japan, Mayumi Kubota, hvordan støj forstås:

” 1) Physical noise such as noise from construction outside of the classroom or room temperature. 2) Psychological noise such as prejudice, biased attitude towards the other person. 3) Biological noise such as disease, fatigue or hunger of a sender and/or a receiver. 4) Semantic noise such as slang or special terms.”²³

I en analyse af digitale arkivers kommunikation er det nok indlysende den fjerde opfattelse af støjbegrebet, vi kan være interesseret i at benytte. Hvis det antages, at det digitale arkivs struktur kan analyseres ud fra måden, materialet er kategoriseret på, kan de emneord, den metatekst eller søgemuligheder, institutionen har ordnet det efter, opfattes som semantisk eller sproglig støj, da disse, som vist med Strandgaard, ofte er bundet op på det emne, institutionen formidler. Senere vil det blive forklaret, hvordan specialets model forsøger at diskutere denne type sproglige støj, som noget der kan bruges til også at vise, hvilke historier der ikke fortælles i det digitale arkiv.

Feedback

Som nævnt kritiseres Laswells model ofte for at have et fokus på envejskommunikation, og dette kan man argumentere for, at Strandgaards model ligeledes gør sig skyldig i. En kritik af den envejskommunikation kan være, at budskabet derfor som sådan ikke efterprøves hos modtageren, og det derfor aldrig vurderes, hvorvidt der er en mærkbar virkning af denne. Som et modsvar til dette

²² Sabah Al-Fedaghi, "A Conceptual Foundation for the Shannon-Weaver Model of Communication", *International Journal of Soft Computing* 7 (2012): 2

²³ Mayumi Kubota, "What is "Communication"? - Beyond the Shannon & Weaver's Model", *International Journal for Educational Media and Technology* 13 (2019): 55

kan man derfor tale om et feedbackloop, hvor budskabet efterprøves, og man derfor bryder envejskommunikationen ved at rette den tilbage mod afsenderen.

Man kan diskutere, hvorvidt den del af Laswells model, der beskæftiger sig med effekten af budskabet i kommunikationen, i stedet skal forstås som en virkning set fra afsenderens perspektiv. I artiklen *Reading Lasswell's Model of Communication Backward: Three Scholarly Misconceptions* forsøger de tre kommunikationsteoretikere Zachary S. Sapienza, Narayanan Iyer og Aaron S. Veenstra at gå i rette med nogle af de tolkninger, der har været af Laswells model i forhold til den måde, den er blevet kritiseret på. De pointerer, at feedback i for eksempel Richard Braddocks videreudvikling af Laswells model fra 1959, erstatter effektdelen. Hos Laswell skal effektdelen i hans klassiske formulering forstås meget bredt, og nogen egentlig vurdering af et budskabs effekt hos en modtager, er der som sådan ikke tale om.²⁴

I Strandgaards model er effekten af kommunikation omformuleret, så det i stedet vurderes, hvilke historier arkivets indretning lægger op til, men man kan argumentere for, at arkivinstitutionernes budskab i den formidling, der sker digitalt, også kan rettes tilbage mod dem digitalt gennem anvendelsen af et feedbackloop, ved for eksempel at se på, hvordan den konkrete institution omtales i medierne, eller hvordan deres brugere kommunikerer tilbage til dem på deres sociale medier.

²⁴ Sapienza, Iyer og Veenstra, "Reading Laswell", 609-610

Arkivernes magt

Måden, hvorpå arkiver har en styrende funktion i forhold til, hvordan historie fortælles, er blevet diskuteret en del. Hvis specialet søger at undersøge, hvordan kulturarvsinstitutioner der formidler særligt betændte historiske emne, formidler deres samlinger, er det væsentligt at dykke ned i den diskussion og vise, at arkivet ikke nødvendigvis er et neutralt eller objektivt sted, hvor historien altid er repræsentativ. Hvad angår det, der kaldes appraisal, har der, som vist, altid været tilvalg og fravalg i forhold til, hvad der skal bevares eller gemmes i arkivet, men i denne sammenhæng vil vi gerne gå en tand videre og underbygge den påstand, at arkivet kan have nogle strukturer, hvor der bevidst eller ubevidst er nogle historier, qua Strandgaard, der fremhæves i arkivets orden, mens andre, som specialets model vil vise, måske er blevet glemt eller fortrængt i samlingerne. I denne kontekst er det ikke kun et spørgsmål om, hvad arkivinstitutionen har valgt at bevare i deres samlinger, men i højere grad en antagelse om, at der er arkivalier i samlingerne, der ikke formidles digitalt, fordi den semantiske støj, der er det digitale arkivs orden og kategorisering blandt andet ikke fremhæver dem, og at det kan være med til at antyde nogle tendenser hos den enkelte arkivinstitutions forhold til sit emne.

En måde man kan forsøge at gå lidt magtkritisk til værks i forhold til at vise dette, er ved at inddrage et tavshedsbegreb. Den udlægning af begrebet, specialet tager udgangspunkt i, stammer fra bogen *The silence of the archive* fra 2017, der er skrevet af arkivteoretikerne David Thomas, Simon Fowler og Valerie Johnson. Bogen bygger videre på den forståelse af arkivet, der har sin oprindelse hos den franske filosof Michel Foucault og hans forståelse af diskurser. Ifølge litteraten Ernst Van Alpen var Foucaults syn på arkivet, som det fremsættes i *Ordene og tingene* fra 1966, at arkivet udøver en magt, der skal skabe orden i ting ved blandt andet at kategorisere materialet for at skabe sammenhæng:

"This coherence (or lack thereof), is the result of grouping and isolating, of analysing, of matching and pigeonholing concrete contents, in other words of establishing an order among things."²⁵ I en mere overordnet forståelse af Foucault har det den betydning, at arkivet som institution er, og har været, et led, der skulle underbygge og understøtte diskurser i samfundet, og derfor udøver en særlig magt.²⁶

Der findes en del teoretikere, der har forsøgt at diskutere arkivet som noget andet end en neutral beholder af gamle dokumenter, men som noget, der har en styrende effekt på, hvordan

²⁵ Ernst van Alpen, "The Politics of Exclusion, or, Reanimating the Archive", *The Nordic Journal of Aesthetics* 49-50 (2015): 120

²⁶ Elisabeth Yale, "The History of Archives: The State of the Discipline", *Book History* 18 (2015): 334-335

historien skrives og bliver til. I forlængelse af Foucaults tanker eller ideer om diskurs, kan man kigge på artiklen *Archives, Records, and Power: The making of Modern Memory* fra 2002 af de to canadiske arkivteoretikere og Joan M. Schwartz og Terry Cook, der kan opfattes som lidt af et nybrud i måden, arkivers rolle opfattes på. De stiller skarpt på arkivets funktion som noget der, à la Foucault, har haft en rolle i samfundet, som noget der forstærker en bestemt diskurs og opfatter derved arkivet som et magtfuldt redskab for dem, der ønsker at styre det, de kalder "societal memory"²⁷

Pointen er, at arkiver ikke er neutrale eller objektive institutioner, der har en endegyldig sandhed i forhold til historisk repræsentation eller samfundets informationsforvaltning. Schwartz og Cook pointerer, at ting, man har vurderet som værende værdige til bevaring i denne sammenhæng, har været omgærdet af "concepts of truth, authority, order, evidence, and value" Og at det har haft den implikation, at arkiver opfattes som "guardians of truth," der indeholder "the pristine evidence of past acts and historical fact."²⁸

Dette skyldes arkivers funktion i en bredere forstand som institutioner, der har skullet spille rollen som de bærende elementer i samfundets behov for informationsforvaltning og opretholdelsen af sociale og kulturelle værdier, der har været bestemt af dem, der har vedligeholdt arkivet eller af dem med magt, såsom kongemagten eller regeringer. Derfor er arkivet en refleksion af det samfund, der har skabt det og er med til at understøtte det pågældende samfunds normer og kultur.²⁹

Den centrale problematik i det er måske åbenlyst den, at hvis arkivet har haft den funktion at skulle bevare og understøtte statens diskurs, er der perspektiver, der er blevet undertrykt eller udeladt i arkivet, og derved har arkivet udøvet en magt, der har været med til at styre, hvordan historien fortælles. Fordi det er fra et sådant perspektiv, arkivet passer ind i samfundet som et led i den diskurs, betyder det blandt andet, at traditionelt set marginaliserede grupper i samfundet er dårligt repræsenteret i historien, og at arkivets funktion derfor i højere grad har båret præg af at skulle kunne fortælle den større politiske eller økonomiske historie.³⁰

Tavshedsbegrebet lægger sig i forlængelse af denne diskussion ved at give nogle forskellige bud på, hvordan arkivets struktur har skabt en diskurs, der udelader forskellige perspektiver, og derved kan tavsheder være mange ting. Simon Fowler forklarer for eksempel i kapitel 1, *Enforced silences*, hvordan en forudsætning for arkivets eksistens er, at det virker i en kultur med

²⁷ Terry Cook og Joan M. Schwartz, "Archives, records, and power: The making of modern memory", *Archival Science* 2 (2002): 3

²⁸ Cook og Schwartz, "Archives, records, and power", 11

²⁹ Cook og Schwartz, "Archives, records, and power", 12

³⁰ Cook og Schwartz, "Archives, records, and power", 17

tradition for at nedfælde ting på skrift, og at der derfor for eksempel er en tavshed i kulturer, der i højere grad har haft tradition for mundtlig overlevering.³¹ Ligeledes pointerer han, at der findes tavsheder, der er skabt af den måske lidt simple årsag, at der i historien er et utal af tilfælde, hvor dokumenter ikke er blevet skabt, for eksempel som et resultat af, at man på større politiske planer har villet styre eftertidens opfattelse af konflikter eller ansvar fra officiel side, og i særlige situationer bevidst ikke har noteret diskussioner eller planer:

"One obvious threat to the completeness of records is that officials and elected government ministers may not document decision-making processes, or that they might prefer to use informal methods."³² Men det kan også være et resultat af, at arkivalier med informationer, man i dag ville mene var interessante, ikke er blevet skabt, fordi, der i samtiden ikke har været en grund til det.

Andre, og for dette speciales vedkommende, interessante typer tavsheder er dem, der er skabt som et resultat konflikter eller undertrykkelse. Disse tavsheder kan være blevet til i forbindelse med krig og ustabilitet eller i regimer, der ønsker at undertrykke politisk opposition³³. Det kan også påpeges, at der er tilfælde, hvor tavsheder opstår som et udtryk for arkivarens evne til at udvælge og gemme det, der i fremtiden har historisk værdi, hvilket jo i sagens natur kan være svært at vurdere, og samtidig er noget, der er blevet diskuteret kraftigt, som Fowler pointerer med et citat af føromtalt Terry Cook: "appraisal also starkly determines which documents are destroyed, excluded from archives, their creators forgotten, effaced from memory – all this done by us, the archivists."³⁴

Spørgsmålet er så, hvad man stiller op med arkivets tavsheder, og hvordan man kan opdage dem. I bogens fjerde kapitel udvider Valerie Johnson begrebet en anelse og giver nogle bud på, hvordan man finder tavshederne, som også især er relevante for specialets kommunikationsmodel. For hende kan tavshedsbegrebet også omfatte arkivalier eller samlinger, der findes i arkivet, men som ikke er synlige eller tilgængelige, fordi de for eksempel ikke er stillet til rådighed for offentligheden. Om måden tavsheder kan graves frem på, nævner Johnson, at man blandt andet kan gøre det igennem lovgivningen, såsom *freedom of information act*. Hun mener dog også, at der findes eksempler på, at tavsheder har set dagens lys på mere illegitime måder, såsom med *Wikileaks*.³⁵

Johnson taler også om, at man kan "read against the grain" of archives – to identify and name the silences and thereby weaken their power, but also to re-insert 'lost' voices into the spaces

³¹ David Thomas, Simon Fowler og Valerie Johnson, *The silence of the archive* (London: Facet publishing, 2017), s. 3

³² Thomas, Fowler og Johnson, *The silence of the archive*, s. 6

³³ Thomas, Fowler og Johnson, *The silence of the archive*, s. 10

³⁴ Thomas, Fowler og Johnson, *The silence of the archive*, s. 15

³⁵ Thomas, Fowler og Johnson, *The silence of the archive*, s. 103

that exist where they have been silenced through loss or suppression, disrupting narratives which have previously been monolithic in voice and power."³⁶

Her kan man sige, at Johnson har fat i noget, der kan være med til at vise, hvordan vi kan undersøge og nærme også en forståelse for, hvilke tavsheder der er i digitale samlinger. Ved at læse kritisk ind i institutionernes budskab og håndtering af sit emne, vil jeg mene, at man kan forstå de tavsheder, der er i de digitale samlinger. I denne sammenhæng vil et bud på, hvordan dette gøres være, at man i sin analyse af en given institutions digitale samlinger sætter sig ind i emnets historiografi. Som oftest vil mange historiske emner, der virker i betændte politiske sammenhænge, og som kan være tabuiseret, ligeledes have traditioner i forhold til, hvilke positioneringer der har været styrende i måden, det er formidlet på og måden, man har forsket i det på, og at der her vil dukke emner op, der i det konkrete tilfælde kan opfattes som tavsheder.

³⁶ Thomas, Fowler og Johnson, *The silence of the archive*, s. 107

Specialets kommunikationsmodel

Specialets kommunikationsmodel er, som det fremgår nedenfor, sat op i punktform og formuleret som spørgsmål, man følger kronologisk i sin analyse. For nuværende er der blevet diskuteret og redegjort for nogle af de overordnede teoretiske forståelser for, hvordan arkiver har en magt over den historie, de fortæller, og den de ikke fortæller, og det er blevet vist, hvordan tavshedsbegrebet kan fungere som en nøgle til at forstå dette. Derudover er der også blevet redegjort for, hvad Helle Strandgaards model går ud på, og hvilken kontekst den skal forstås i samtidig med, at der har været forsøgt vist, hvilke andre komponenter fra kommunikationsteorien, man kan supplere med. Specialets model er en videreudvikling af Strandgaards, der anvender en overordnet kritik af Laswells model som afsæt for denne videreudvikling for bedre kunne vise, hvordan det digitale arkiv, der i kraft af sit emne, virker i en mere betændt politisk eller sensitiv kontekst. Selvom det måske kan virke indlysende, føler jeg dog, at det inden modellen forklares, er godt at få præciseret, hvilke punkter i den der læner sig op ad Strandgaards model, som den er præsenteret ovenfor, samt hvilke der er nye.

Det er især modellens første tre punkter, der kan siges at minde en del om Strandgaards model, omend *Indhold* i stedet forstås som *Støj*. Humlen er, at Strandgaards model ikke giver et bud på, hvordan man kan analysere sig frem til, hvilke historier der ikke fortælles i arkivet og derved diskutere, hvordan den konkrete institution styrer historien. Det er det, tavshedsbegrebet gerne skulle råde bod på. Ligeledes definerer Strandgaard aldrig en bruger eller en modtager i sin model. Der er heller ikke et fokus på, hvordan en arkivinstitutions overordnede budskab i forhold til sit emne blandt brugerne af det, og i offentligheden i al almindelighed virker, hvilket de to sidste punkter i specialets model vil forsøge at ændre på. For bedre at kunne diskutere og forstå den styring, en institution eventuelt måtte have af det emne, de formidler, forsøges det desuden besvaret i den del af modellen, der hedder *Budskab*, hvordan den omtaler og beskriver det emne: det kan give en ide om, hvordan de overordnet forstår det historiske emne, de formidler, og hvordan de ønsker, at emnet skal forstås, selvom dette primært vil blive diskuteret i forhold til, hvilke tavsheder der i de digitale samlinger, og hvordan dette kommer til udtryk i form af støj.

Beskrivelse af arkivinstitutionen og dets historie:

- Hvad er den pågældende arkivinstitutions historie, og hvordan er denne beskrevet på institutionens egen hjemmeside og i forlængelse af dette evt. i supplerende kontekstgivende litteratur?

Budskab:

- Hvad skriver arkivinstitutionen om deres digitale samlinger? Er det beskrevet, hvad der ligger til grund for retrodigitaliseringen, og hvordan formulerer de sig i forhold til dette?
- Hvordan forholder institutionen sig til sit historiske emne på de dele af deres sider, hvor dette beskrives?

Støj:

- Hvilke emnemæssige kategoriseringer har institutionen valgt at inddele materialet i? Baserer det sig for eksempel på typer af arkivalier, eller er det fokuseret på tematiske emner?
- Hvilke muligheder er der for at foretage fritekstsøgninger i en traditionel fritekstsøgning, som lader brugeren finde materiale i samlingerne? I forlængelse af dette: hvilke metadata/proveniens knytter institutionen til det enkelte retrodigitaliserede arkivalie?
- Hvilke filtreringsmuligheder er der for at filtrere materialet i samlingerne? Er der mange, er der få, er de ligesom i spørgsmål 1 fokuseret på historisk tema, dokumenttype, årstal eller andet?

Tavsheder:

- I forhold til den historiografiske periferi, hvilke emner er tilsyneladende udeladt af arkivets orden og kategorisering af materialet, og hvilke tavsheder er der i så fald?
- Er der en sammenhæng mellem de tavsheder, der er i de digitale samlinger, og den udlægning af historien institutionen selv mener, at de formidler i forhold til deres budskab?

Bruger:

- Hvem mener institutionen selv, de formidler til, og kan man nærme sig en forståelse for dette ved at diskutere evt. brugerinddragende tiltag eller ved at se på andre tiltag rettet mod bestemte grupper i forhold til brugen af de digitale samlinger eller andet indhold på deres side?

Feedback:

- Hvordan rettes opfattelsen af institutionens budskab tilbage mod institutionen ved at kigge på institutionens sociale medieprofiler og/eller omtale af institutionen i medierne?

Afgrænsning af cases

Vender vi tilbage til den definition af særligt betændte eller politisk følsomme emner i historien, der blev præsenteret tidligere, er det måske ikke særligt overraskende, at specialets udbygning af Strandgaards kommunikationsmiddel som metode vil blive forsøgt anvendt på digitale samlinger, der hører under kulturarvsinstitutioner, der beskæftiger sig med emnet holocaust. Det er i høj grad et betændt emne, der fortsætter med at være aktuelt. Det har haft en væsentlig betydning for det politiske landskab i Europa siden afslutningen på 2. verdenskrig og forståelsen af vigtigheden af menneskerettigheder og demokrati. Ligeledes er det et emne, der indeholder mange traumer for en del forskellige grupper og som handler om forfølgelse, undertrykkelse og folkedrab.

Som genstand for analysen er det som nævnt tidligere blevet Arolsen Archives og USHMM's digitale samlinger, der tages udgangspunkt i. Valget er faldet på disse, da de begge kan siges at være ret forskellige institutioner, men samtidig begge ret betydningsfulde, hvad angår digital holocaustformidling. Hver især har meget store digitale samlinger og forskellige profiler, og derfor kan det måske antages, at de kommunikerer deres indhold på forskellige måder og har anderledes vinkler i forhold til, hvordan emnet styres i de digitale samlinger. Som det vil blive uddybet i analysen, er USHMM er både et museum og et arkiv, der har en forholdsvis klar linje i forhold til blandt andet undervisning i holocaust gennem en overordnet formidling, der lægger vægt på at være dannende, men også ret bred i sit udtryk. Arolsen er derimod langt mere dokumentorienteret og kan samtidig heller ikke opfattes som en museumsinstitution, som det er tilfældet med USHMM. Antagelsen er derfor, at hver især kan bidrage til at forstå, hvordan historien styres og formidles i det digitale hos institutioner, der beskæftiger sig med et særligt følsomt emne, der ligeledes virker i en politisk kontekst.

Master narrative

Hvis vi vil forstå, hvilke tavsheder der kan være udeladt af Arolsen og USHMMs digitale samlinger og derved påvise, hvordan de formidler en særlig historie om holocaust som emne, er vi, som det er antydnet ovenfor, nødt til at forstå, hvordan holocaust som det specifikke, politisk sensitive emne specialet bruger som case, er et forskningsfelt, hvor der traditionelt set har været nogle stærke historiografiske positioneringer, der har været styrende for, hvordan emnet opfattes generelt. Antagelsen er, at dette er nødvendigt for kritisk at kunne vurdere den digitale formidling, der sker i de digitale samlinger, samt vurdere i hvor høj grad institutionens formidling læner sig op ad nogle særlige tendenser, hvor nogle tavsheder er meget udtalte som et resultat af en styring af historien og den magt der er i arkiverne. I denne sammenhæng kigger vi derfor på, hvilke historiografiske positioneringer der har stået stærkest i holocausthistoriografien samt hvilke emner, der overordnet set har været udelukket af denne. Man kan antage, at andre institutioner, der formidler emner, man ville vurdere som værende politisk betændte a la den forståelse, der er nævnt tidligere, kan have lignende stærke eller mindre stærke forsknings- eller formidlingstraditioner. En diskussion af disse ville kunne være med til at åbenbare, hvilke tavsheder man ville skulle være opmærksom på og lede efter i formidlingen af digitale samlinger.

I artiklen *What we talk about when we talk about digital Holocaust memory: A systematic analysis of research published in academic journals, 2010–2022* undersøger kommunikationsforsker Noam Tirosh og historiker Roni Mikel-Arieli, hvordan der i perioden fra 2010 og frem til 2022 er blevet skrevet akademisk om måden, holocaust formidles blandt mange forskellige institutioner, samt hvordan man forholder sig til, hvilke virkemidler disse tager i brug. For at kunne undersøge dette, tager de udgangspunkt i en forståelse af, hvordan historien om holocaust fortælles, hvor begreberne *Master Narrative* og *Periphery* anvendes. Det, der forstås ved et master narrative i holocausthistoriografien, er de emner og tilgange, der står meget centralt, mens periferibegrebet, måske ret åbenlyst, kan udtrykke de emner og tilgange, der ikke er, og altså har været marginale.³⁷ Begreberne er gode i denne sammenhæng, fordi de kan bruges til at belyse, hvilke tavsheder der kan ledes efter i Arolsen og USHMM's digitale samlinger.

Ifølge Tirosh og Mikel-Arieli har holocausts master narrative i høj grad været defineret af måden, det israelske holocaustmindecenter Yad Vashem og deres tilgang til emnet har været, og de

³⁷ Noam Tirosh og Roni Mikel-Arieli, "What we talk about when we talk about digital Holocaust memory: A systematic analysis of research published in academic journals, 2010–2022", *The Communication Review* 26 (2023): 153

opfatter denne som værende den mest centrale og ergo det hegemoniske, officielle narrativ. De mener, at denne holocaustopfattelse er defineret ved, at den fokuserer på:

"The Nazi's rise to power and the beginning of their persecution of Jews, the ghettoization process (focusing on the ghettos of Lodz, Warsaw and Theresienstadt), the inception of the Final Solution and its implementation with the establishment of death camps to complement already existent concentration and slave labor camps; combat and resistance; and rescue, which culminates, inter alia, in the establishment of the Jewish State of Israel"³⁸

De pointerer, at dette er en opfattelse, der har været kritiseret. Ikke fordi den som sådan ikke (måske også) er rigtig, men fordi den er med til at styre andre fokuspunkter ud i periferien. Årsagerne til denne tilgang skal i nogen grad findes i historien om dannelsen af Israel som stat efter 1948. I 1953, fem år efter dannelsen af Israel, ser Yad Vashem første gang dagens lys. Holocaustmindecenteret bliver skabt på baggrund af kultur- og uddannelsesminister Ben Zion Dinurs introduktion af *loven om martyrernes og heltenes minde* der havde til formål at sikre at historien om holocaust fik en plads i statens historie og arv.³⁹ Loven skulle sikre, at Israel havde et mindecenter, der i første omgang havde til formål at forske i holocaust, indsamle genstande og vidnesbyrd og sørge for, at de blev udgivet. Ifølge den israelske historiker Amos Goldberg var institutionen i dens første leveår relativt lille og begyndte først rigtigt at blive etableret som en seriøs kulturarvsinstitution i 60'erne og 70'erne.⁴⁰

Det interessante ved dette er, at man i Israels første leveår i virkeligheden havde en modvilje mod at beskæftige sig med emnet. På et politisk plan skyldtes det ifølge den danske historiker Jeppe Matzen, at man havde "svært ved at placere holocausts tragedie i historien om zionismens triumf" samtidig med, at der blandt den del af den israelske befolkning, der var kommet til Palæstina før krigen, "var en udpræget negativ indstilling til de overlevende fra holocaust, som de så ned på eller i bedste fald søgte at ignorere."⁴¹ I zionismen er den overordnede tankegang, at det jødiske folk skal have deres egen stat. Den politiske zionisme udspringer af den jødiske journalist Theodor Herzls tanker og ideer fra hans bog, *Der Judenstaat* fra 1896. Værket skal ses i lyset af de pogromer, mange jøder blev udsat for i især Rusland og Østeuropa i slutningen af 1800-tallet og starten 1900-tallet, som betød, at mange jøder blev fordrevet og reduceret til at bo i ghettoer, eller *diasporaer*. Som den eneste løsning på fremtidig forfølgelse mente Herzl, at det jødiske folk skulle

³⁸ Tirosch og Mikel-Arieli, "What we talk about...", 156

³⁹ Jeppe Matzen, *Israels historie om holocaust*, (Viborg: Akademisk forlag, 2002), s. 15

⁴⁰ Amos Goldberg, "The 'Jewish narrative' in the Yad Vashem global Holocaust museum", *Journal of Genocide Research* 14 (2012): 189

⁴¹ Matzen, *Israels historie om holocaust*, s. 15

have deres egen stat, og dermed var tankerne bag zionismen som en form for jødisk nationalisme født.⁴²

Hvis Israel var virkeliggørelsen af denne ide, blev det for mange zionistiskindede tydeligt, at de jøder, der var blevet forfulgt af nazisterne og dræbt i koncentrationslejrene, til dels selv havde en del af ansvaret for det, da de ikke havde arbejdet aktivt for zionismen og kastet diasporatraditionerne af sig. Også før 1948 havde det zionistiske jødiske mindretal i Palæstina haft en let foragt for diasporajøderne. Den politiske kultur, der var omkring det, blev tydelig i måden, man i starten forholdt sig til holocaust på. Den zionistiske aktivist Mordechai Shenhavi var blandt de første til at sætte fokus på et mindecenter til ofrene for den udryddelse af jøderne, der var igangværende i Europa. Efter krigen mente han blandt andre, at diasporajøderne ”havde ladet sig lede som får til slagtehuset” på grund af deres ”indgroede tradition for passivitet og tilpasning”.⁴³ En anden eksponent for denne tanke var premierminister David Ben Gurion, for hvem det at hænge sig i fortiden var underordnet, og som i højere grad var optaget af, at Israel som ny ung stat skulle finde international støtte og ikke bruge så meget energi på holocaust overfor især vesteuropæiske nationer. For ham var tiden i diasporaen en pinlig parentes på 2000 år, og holocaust var bare endnu en antisemitisk katastrofe og et naturligt resultat af diasporatraditionen, han ønskede at lægge bag sig.⁴⁴

En af løsningerne på, hvordan man skulle kigge fremad rent erindringspolitisk i Israel, blev et øget fokus på modstanden mod nazisterne under krigen. Som den første leder af Yad Vashem forsøgte Zion Dinur, som også var historiker, at forene den hårde linje overfor diasporajødernes historie i holocaust og zionisternes ønske om at glemme. Zion Dinur var som historiker overbevist om, at historien om holocaust og erindringen om ofrene var gavnlig og betydningsfuld i den kollektive erindring blandt Israels befolkning; noget, han mente, at Yad Vashem som institution kunne varetage. Årsagen til det tidlige fokus på de jøder, der gjorde modstand mod nazisterne i de ghettoer, man lavede i besatte områder af Polen før Wannseekonferencen, var, at man mente, at de udgjorde et eksempel på jøder, der havde gjort aktivt modstand mod overmagten, og at det var handlinger, der var værd at fremhæve, fordi de repræsenterede noget, der kunne stå i modsætning til forestillingen om diasporajødernes passive vandring mod egen undergang og udslættelse. Det var et væsentligt heltebillede i det nationale forestillede fællesskab i det første årti efter dannelsen af Israel.⁴⁵ I slutningen af 1950erne blev diasporajøderne og de traditioner, de tog med sig til Israel, dog i højere

⁴² Matzen, *Israels historie om holocaust*, s. 28

⁴³ Matzen, *Israels historie om holocaust*, s. 35

⁴⁴ Matzen, *Israels historie om holocaust*, s. 38

⁴⁵ Matzen, *Israels historie om holocaust*, s. 43-45

grad inkorporeret i fortællingen, og der skete en generel opblødning i forhold til denne problematik. For eksempel ses det, at det heltebegreb, der tidligt var blevet introduceret, nu blev udvidet til at også at indeholde jøder, der havde gjort passiv modstand.⁴⁶

Hvis den tidlige israelske holocaustopfattelse har haft et fokus på modstandskampene i ghettoerne under krigen, og dette har været anvendt politisk, har spørgsmål om agens i måden, historien om holocaust fortælles på, på et langt større niveau, ligeledes været diskuteret heftigt. Op igennem 1960'erne og 1970'erne kom det til at stå meget centralt i diskussionen om, hvad der var den rigtige måde at forholde sig til holocaust på: hvordan man lagde trykket i forhold til, hvordan holocaust havde fundet sted, og hvem der havde agens i historien. Et godt eksempel på det sidstnævnte ses hos historikeren Raul Hillberg. Hillberg var en af de første historikere til at behandle holocaust i en stor samlet fremstilling med værket *The destruction of the european jews*, der i sin tidligste udgave var klar i 1961. Hillberg forsøgte i første omgang at få bogen udgivet hos Yad Vashem, men fik et afslag. Årsagen til dette var, at Hillbergs umiddelbare tese var den, at det var nazisternes kendskab til, og udnyttelse af, jødernes diasporatradition, der havde ført til, at holocaust kunne finde sted. På dette tidspunkt var det ikke et perspektiv, man ønskede at reproducere, fordi det lagde en primær agens hos nazisterne i den historiske fremstilling og altså ikke flugtede med forsøget på, at fokuset skulle være på dem, der havde gjort modstand.⁴⁷ Rent politisk kom dette ligeledes til udtryk i forbindelse med den ekstremt omtalte og mediedækkede retssag mod Adolf Eichmann, ofte betegnet som en af de primære arkitekter bag holocaust, i Jerusalem i 1961. Et nybrud i forbindelse med denne var, at man indkaldte holocaustoverlevende som vidner og gav dem mulighed for at få en stemme, men under retssagen blev mange af dem ofte spurgt retorisk af hovedanklageren Gideon Hausner, om hvorfor de ikke havde gjort fysisk modstand. Retorikken var, at man gennem retssagen mod Eichmann på denne måde ville vise, at der ikke kunne gøres modstand, fordi jøderne blandt ikke havde haft deres egen stat og dermed deres eget forsvar.⁴⁸

Yad Vashems indflydelse på historien om holocaust er svær at underdrive, især på dette tidspunkt. Ifølge historikeren Boaz Cohen var Yad Vashems tidsskrift *Yad Vashem Studies* i 1970'erne internationalt toneangivende i forhold til forskning i holocaust. Han pointerer blandt andet, at der her sker et skift, hvor fokuset udvides en del. Blandt andet blev der udgivet artikler, hvor man undersøgte den nazistiske ideologi og tyske udryddelsespolitik, dog stadig med et fokus på det jødiske aspekt, og stadig med et smalt fokus på modstandskamp. Et andet nybrud, han mener at kunne dokumentere i

⁴⁶ Matzen, *Israels historie om holocaust*, s. 65

⁴⁷ Matzen, *Israels historie om holocaust*, s. 67

⁴⁸ Matzen, *Israels historie om holocaust*, s. 71

1970ernes holocaustforskning hos Yad Vashem, var at undersøgelserne i højere grad end før tog udgangspunkt i holocausts geografi og prøvede at nærme sig en forståelse for forskellige forhold på tværs af det nazistisk besatte Europa. Måden, hvorpå Yad Vashem her gjorde sig gældende som et internationalt forskningsfælleskab, kommer til udtryk ved samarbejde med historikere og forskere fra udlandet, som for eksempel Christopher Browning og Martin Gilbert, der begge udgav artikler i *Yad Vashem Studies* i 1970erne.⁴⁹

Hvis man skal prøve at zoome lidt ud og nærmere definere det, der står meget centralt i den udlægning af historien om holocaust, der har været den fremherskende og gøre det lidt mere konkret, er det generelt set også et spørgsmål om, i hvor høj grad det har været accepteret at tale om, og undersøge andre ofre for nazistisk forfølgelse end jøderne, og af det ovenstående fremgår det måske, at det ikke har været tilfældet i den israelske holocaustforståelse. Den meget markante israelske historiker Yehuda Bauer, der har været tilknyttet Yad Vashem i store dele af sit arbejdsliv⁵⁰, argumentere så sent som i 2020 imod et fokus på historier, der afviger fra det hovednarrativ, der har været defineret af Yad Vashem, og mener, i Tirosh og Mikel-Arielis terminologi ikke, at det er væsentligt at beskæftige sig med emner i periferien af dette.⁵¹

⁴⁹ Boaz Cohen, *Israeli Holocaust research: Birth and evolution* (New York: Routledge, 2013), s. 231-232

⁵⁰ Matzen, *Israels historie om holocaust*, s. 82

⁵¹ Tirosh og Mikel-Arieli, "What we talk about...", 157

Periferi

For Tirosh og Mikel-Arieli står periferibegrebet som eksempel på de tilgange eller emner, der ikke står centralt i master-narrative. Skal man forsøge at finde ud af, hvordan arkivinstitutioner der beskæftiger sig med holocaust, kan udøve en magt over den historie, der fortælles og formidles gennem tavshedsbegrebet, kan man benytte den historiografiske periferi som eksempel på noget, der afviger fra master narrative og nemmere udpege, hvorvidt den pågældende institution læner sig op ad nogle bestemte tendenser. Ovenfor er det blevet forsøgt givet et bud på, hvordan Yad Vashems rolle som hegemonisk styrende institution har haft indflydelse på, hvad der har været defineret som master narrative, og i det følgende vil det blive forsøgt vist, hvad der kan opfattes som perifere emner, således at vi er bedre klædt på til at kunne diskutere, hvilke tavsheder der eventuelt måtte være udtalte i Arolsen og USHMM's digitale formidling af holocaust.

Tirosh og Mikel-Arieli deler periferien op i to og foreslår, at der findes en tematisk periferi og en geografisk periferi. Den tematiske periferi dækker over emner, der blandt andet vedrører andre typer af ofre for forfølgelse under holocaust, eller andre perspektiver på, hvad det ville sige at være et offer, men kan også dække spørgsmål om agens i historien. Den geografiske periferi dækker over et fokus på geografiske områder, der relaterer sig til holocaust, men som er underbelyste. Disse kan i bund og grund være nærmest alt, der ikke vedrører Nord- og Vesteuropa, men Tirosh og Mikel-Arieli lægger især vægt på holocaust i Østeuropa og det globale syd som deres eksempler.⁵²

Hvis man kort skal diskutere og udbygge disse med afsæt i litteratur eller forskningstraditioner, kan man sige, at det i den tematiske periferi er væsentligt at kigge efter andre typer af forfulgte eller ofre under holocaust end de jødiske, eller kigge på de jødiske ofre på andre måder. For eksempel er et tydeligt perifert emne den nazistiske forfølgelse af homoseksuelle et godt eksempel på en type af ofre, der ofte har været underbelyst i forskningen, fordi de i sagens natur passede dårligt ind i Yad Vashems master narrative og dels fordi, der fortsat var et stigma forbundet med at stå frem som offer efter krigen i vesteuropæiske lande, hvor homoseksualitet desuden ofte fortsat var ulovligt.⁵³ I samme boldgade har forfølgelsen af romaer og sintier også været presset ud i periferien.⁵⁴ I ovenstående blev det tydeliggjort, at Yad Vashem har dyrket et særligt modstandsnarrativ, og i forlængelse af dette et mere unikt jødisk narrativ, men hvad med emner, der

⁵² Tirosh og Mikel-Arieli, "What we talk about...", 152

⁵³ William Jake Newsome, *Pink Triangle Legacies: Coming Out in the Shadow of the Holocaust* (Ithaca: Cornell University Press, 2022), s. 71

⁵⁴ Ian Hancock, "Romanies and the Holocaust", i *The Historiography of the Holocaust*, red. Dan Stone (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004), s. 386

vedrører kvinders rolle som ofre og deres oplevelser i koncentrationslejrene – det er ligeledes emner, der er faldet mellem to stole, og her kan ofrene i sagens natur sagtens være af jødisk afstamning.⁵⁵

Derudover tales der sommetider om det, der kaldes *perpetrator research* som et emne inden for holocaustforskningen, hvor man forsøger at nærme sig en forståelse for de politiske beslutninger, der kan føre til folkedrab samt en undersøgelse af 'almindelige' tyskeres motiver eller tanker i forbindelse med, at de måtte have deltaget i massedrabshændelser under krigen, eller arbejdet som vagt i en koncentrationslejr, som den fornævnte amerikanske historiker Christopher Brownings bog *Ordinary men* fra 1992 ligeledes er et godt eksempel på. Her er det igen et spørgsmål om agens, og det kan især være betændt, når det vedrører gerningsmandens perspektiv, men det er væsentligt at inddrage som et perifært emne.⁵⁶

⁵⁵ Lisa Pine, "Gender and the Family", i *The Historiography of the Holocaust*, red. Dan Stone (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004), s. 365

⁵⁶ Jürgen Matthäus, "Historiography and the Perpetrators of the Holocaust", i *The Historiography of the Holocaust*, red. Dan Stone (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004), s. 199

Arolsen Archives

Arolsen Archives' historie

For at forstå Arolsen Archives digitale samlinger bedre, er det først og fremmest væsentligt at forstå, hvilken slags institution det er og kort beskrive deres historie. Dette er nødvendigt, fordi det kan give en kontekst, som man kan forstå deres budskab igennem i forhold til, hvordan de formidler holocaust som emne samt gøre det nemmere at placere dem som en væsentlig og betydningsfuld institution i forhold til holocaustformidling. Dette gøres ved til dels at se, hvad de selv skriver om dette på deres hjemmeside og til dels ved at inddrage andet litteratur, der beskriver dette. Hvis man gerne vil anlægge en mere kritisk tilgang til en vurdering af institutionens formidling, er det sidstnævnte væsentligt af den årsag, at det kan give en bredere forståelse for institutionens historie, der ikke udelukkende tager udgangspunkt i det, de selv skriver.

Som sådan har Arolsen Archives ikke nogen egentlig beskrivelse af deres historie, der er særlig uddybende. På forsiden på deres hjemmeside har de et punkt, der hedder *About us*, og her kan man finde siderne *Who we are* og *What we do*. I *Who we are* kan man læse sig frem til, at de er et internationalt center, der undersøger nazistisk forfølgelse med udgangspunkt i verdens største arkivsamling med holocaustrelaterede arkivalier med informationer om over 17 millioner mennesker, og at samlingen derudover er en del af UNESCOs verdensarvsliste. Derudover kan man læse, at institutionens opgaver er sikret overholdt af en international kommission på vegne af ofre for nazistisk forfølgelse, og at denne kommission består af repræsentanter fra 11 medlemslande, der blandt andre består af USA og Israel samt en del europæiske lande såsom Tyskland, Belgien, Frankrig, Italien, Holland og Polen, og at dette, til og med 2011, har været gjort i henhold til Bonn-traktaterne af 1955, der i 2011 blev erstattet af Berlin-traktaterne. Disse sikrer institutionens retsgrundlag i forhold til institutionens finansiering, der både består af statslig økonomisk støtte samt privat indsamling og fundraising. Derudover pointerer de, at de indgår i forskellige forsknings- og undersøgelsesnetværk internationalt som for eksempel *The European Holocaust Research Infrastructure* og *The International Holocaust remembrance Alliance*.⁵⁷

I *What we do* gøres der lidt mere ud at fortælle om institutionens formål. Her forklares det, at det blandt andet indbefatter bevaring af deres samling og tilgængeliggørelsen af den, og i forlængelse af dette, at bruge samlingen til at finde spor efter ofre og overlevende fra holocaust samt svare på forespørgsler fra private, der har en relation til emnet og måske vil undersøge et

⁵⁷ "Who we are," Konsuleret 15. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/about-us/who-we-are/>

familiemedlems skæbne gennem kilderne og hjælpe forskere, der måtte have lyst til at bruge samlingen i sit arbejde.⁵⁸

På Arolsen Archives hjemmesides forside kan man læse, at navnet Arolsen kun har været taget i brug siden 2019. Navnet kommer af, at institutionen er placeret i den tyske by, Bad Arolsen.⁵⁹ Oprindeligt har samlingen været kendt som ITS, *International Tracing Service* og skal ses som et internationalt forsøg på at dokumentere nazisternes forbrydelser og anvende store mængder af dokumenter fra holocaust til at finde frem til ofre, der var blevet spredt for alle vinde under krigen eller klargøre deres skæbner. Ifølge den engelske historiker, Dan Stone, er det en væsentlig kontekst at forstå Arolsen gennem. Han mener ikke, at man kan tænke dem som noget, der er skabt som en typisk kulturarvsinstitution med fokus på formidling eller indsamling, sådan som man forstår det i et klassisk arkiv, fordi det netop er grundlagt med et helt andet formål, og først sidenhen er blevet et egentligt arkiv. ITS blev grundlagt af de vestlige allierede i årtiet efter afslutningen på 2. verdenskrig og indsamlede ifølge Stone materialer med navne på ofre igennem alle lag i det tyske samfunds institutioner, hvor sådanne kunne tænkes at findes. Det interessante er desuden, ifølge Stone, at ITS under det meste af den kolde krig har været under vestlig kontrol og egentlig ikke har været tilgængelig for offentligheden.⁶⁰

Arolsen Archives' budskab

Når vi kigger på institutionens budskab, er vi interesserede i at besvare to punkter. På nuværende tidspunkt skulle man gerne have en ide om, hvem institutionen er - i hvert fald på et overfladisk plan. Til dels skal man i dette punkt i modellen nærme sig en større forståelse for, hvad institutionen selv skriver om deres digitale samlinger og grundlaget for retrodigitaliseringen og derudover forsøge at besvare, hvordan institutionen formulerer sig i forhold til det emne, de formidler. Førstnævnte er væsentligt, da det lader én forstå, hvorfor institutionen har digitaliseret deres samlinger, mens det sidstnævnte kan give et indtryk af, hvilken forståelse institutionen selv har i forhold til sit emne, og derved præcisere, hvad de selv mener, de formidler. Dette kan give en ide om, hvordan institutionen placerer sig i forhold til tavsheder i samlingerne, og det er væsentligt at få slået fast, så det også senere kan diskuteres, om de så også formidler det, de siger, de formidler, når de digitale samlingers støj

⁵⁸ "What we do," Konsulteret 15. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/about-us/what-we-do/>

⁵⁹ "Arolsen Archives," Konsulteret 15. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/>

⁶⁰ Dan Stone, "On the Uses and Disadvantages of the Arolsen Archives for History", i *Tracing and Documenting Nazi Victims Past and Present*, red. Henning Borggräfe, Christian Höschler og Isabel Panek. (Leck: De Gruyter Oldenbourg, 2020), s. 15

vurderes, og det diskuteres om historien om holocaust, i dette eksempel, styres på en særlig måde. Ofte har institutioner af denne størrelse sider på deres hjemmeside, hvor de skriver noget om det overordnede historiske emne, de formidler.

På deres hjemmeside har Arolsen en side, der hedder *Documentation and archiving*. Her beskriver de deres samlinger, og hvordan de fik dem samt årsagerne til digitaliseringen. Her kommenterer de blandt andet selv på det faktum, at arkivet tidligere har været lukket for offentligheden og kun har været brugt af Arolsen eller ITS' egne ansatte i forsøget på at spore de ofre, der forsvandt under holocaust. Dette har ændret sig en del i vores tid, og i dag har arkivet et andet og meget bredere formål:

"Today, these huge collections constitute an archive of great historical value, which keeps the memory of the victims of persecution alive. The team at the Arolsen Archives now face the task of protecting the documents and preserving them for future generations. This involves digitization, conservation, keywording and thorough archival description to make them more usable for a wide range of purposes, including historical research, education and answering inquiries as well searches in the online archive."⁶¹

Videre forklarer de, at deres samlinger består af over 30 millioner enkelte dokumenter skabt i perioden fra nazisternes magtovertagelse i 1933 og frem til krigens afslutning i 1945, og at disse indbefatter alt fra korrespondance til lister fra koncentrationslejre, og fotografier med mere. Og ligesom det med Dan Stones ord er pointeret ovenfor, er store dele indsamlet fra 1948 og op gennem 1950'erne og består især af materiale fra vestlige koncentrationslejre, som de allierede nåede at redde, mens meget af det materiale, de har fra Østeuropa, dog er indsamlet i 1990'erne. Om retrodigitaliseringen fortæller de, at den påbegyndtes i 1998, og at de væsentligste årsager til denne til dels var et ønske om at strømline forespørgselsprocessen og hurtigere kunne hjælpe folk, der ledte efter svar på, hvor en pårørende kunne være endt, til dels et spørgsmål om at bevare materialet for eftertiden, og til dels et spørgsmål om at udbrede samlingerne på internettet, så de kan bruges, uden at man skal møde op på arkivet. I skrivende stund er mellem 85 og 90 procent af deres samlinger blevet digitaliseret.

Meget overraskende har Arolsen ikke en side, hvor de giver læseren eller brugeren en uddybende og længere kontekstgivende forklaring på, hvad holocaust var. Man kan diskutere, om dette skyldes, at de som institution er langt mere dokumentorienteret og i højere grad har en del

⁶¹ "Documentation and archiving," Konsuleret 17. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/about-us/what-we-do/documentation-and-archiving/>

forskellige sider, hvor anvendelsen af arkivet forklares og uddybes for brugeren i forhold til brugerinddragende tiltag og brugen af samlingerne i undervisnings- eller forskningsøjemed. Alligevel kan man godt få et indtryk af, hvilken holocausthistorie de selv mener, de kommunikerer ved at kigge på andre formuleringer, de har på siden. På siden *Who we are*, der blev kigget på i modellens sidste del, benytter de for eksempel en formulering, der går igen andre steder på deres sider, hvor de skriver "the victims and survivors of National socialism" eller "Various victim groups targeted by the Nazi regime,"⁶² når de skal beskrive deres formål og deres samlinger. Det er bemærkelsesværdigt, at de så ofte bruger nogle lidt brede eller generiske formuleringer og ikke for eksempel taler om antisemitisme eller specifik jødeforfølgelse under nazismen. Ligeledes gives der i nogle af deres officielle udmeldinger et indtryk af en formidling, der i højere grad læner sig ind i periferien og de traditionelle historiografiske tavsheder, når de gennem disse udtalelser blandt andet sætter fokus på forfølgelse af queerpersoner⁶³ eller det, der kaldtes asociale, og som blandt andet omfattede småkriminelle, hjemløse, tiggere eller prostituerede.⁶⁴

Støj i Arolsen Archives' digitale samlinger

For videre at forstå, hvordan institutionen gennem deres digitale samlinger måske kommunikerer emnet med en bestemt vinkel og derved udøver en magt, der styrer historien, opfatter vi den måde, institutionen har struktureret sit digitale arkiv og kategoriseret dets samlinger på som værende en nøgle til at forstå, hvordan denne magt rent praktisk, bevidst eller ubevidst, udøves af institutionen. A la Strandgaard gennemgås de digitale samlinger, og der redegøres for dets struktur, men opfatter i stedet arkivets orden som sproglig eller semantisk støj, som gør det muligt sidenhen at diskutere, om der er nogle tavsheder i arkivet, og hvilke det i så fald er.

Via Arolsen Archives forside kan man igennem det punkt, der hedder *Search and Explore*, finde frem til siden *Search the Online Archive*. Her introduceres de digitale samlinger med nogle af de samme vendinger, som de er omtalt med i de andre steder på deres side, der blev kigget på ovenfor, hvor størrelsen af arkivet og mængden af det retrodigitaliserede nævnes. På siden forklares det, hvordan det digitale arkiv fokuserer på forskellige temaer eller tilgangsvinkler til materialet, og at det har influeret måden, det er ordnet på. Disse temaer er *Displaced persons*, som er

⁶² "Who we are"

⁶³ "Nazi persecution of queer people," Konsuleret 17. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/about-us/statements/nazi-persecution-of-queer-people/>

⁶⁴ "Stigmatized for life: Marginalized victim groups," Konsuleret 17. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/about-us/statements/stigmatized-for-life-marginalized-victim-groups/>

en personorienteret gruppering, der meget i tråd med Arolsens historie har gjort dokumenterne brugbare i forsøget på at finde ofre efter krigen og få afklaring, *Concentration camps, ghettos, Nazi penal institutions*, der er materiale bestående af især lister med navne skabt i blandt andet koncentrationslejre samt det, de kalder *Special collections*, der er mindre primær og kan bestå af fotoer af personlige genstande. Det er tydeligt, at Arolsen er optaget af, at arkivets funktioner bliver præsenteret bedst muligt for brugeren, og det forklares desuden på denne side, at nogle dokumenter har geografiske referencenumre, der gør det muligt at se på et kort, hvor det enkelte dokument er skabt henne. Ligeledes er der som en del af denne præsentation en forklaring af arkiverne og samlingerne, hvor der er fokuseret på at forklare brugeren, at langt det meste af det materiale, der er i det, er skabt i koncentrationslejrene og i sagens natur også er skrevet fra gerningsmandens perspektiv, og at man som bruger skal gøre sig det bevidst og gå kritisk til de informationer, man finder i det. På siden gives der desuden mulighed for at søge i samlingerne via en almindelig søgefunktion med fritextsøgning, men det forklares ikke yderligere ud fra hvilke kriterier, man kan søge eller finde noget særligt materiale.⁶⁵

Fra *Search the Online Archive* kan man klikke sig videre til *The Online Archives*, altså Arolsen digitale samlinger. Her kan man bladre alle deres digitale samlinger igennem, og som det ganske rigtigt er pointeret, er det, der møder en, når man først klikker ind på siden, en opdeling hvor arkivets materiale er delt i det, man har valgt at kalde *People* og *Topics*. I denne del kan man foretage fritextsøgninger og sidenhen filtrere ens søgning for at præcisere den. I overkategorien *People* kan materialet filtreres ud fra emnerne *Religion, Nationality, Family status* og *Place of incarceration*. Her er det tydeligt, at man har forsøgt at lave kategoriseringer i materialet, der er klart forbundet med Arolsens funktion som en institution, hvis formål det har været at bruge materialet til at undersøge enkelte ofres skæbner og de filtreringsmuligheder, der er disse emner, siger lidt sig selv. I *Religion* er der for eksempel mulighed for at filtrere materialet gennem kategorier såsom *Catholic*, der giver 30280 resultater, og *Jewish*, der, nok ikke så overraskende, giver 90568 resultater. Ligeledes er der her medtaget trosretninger med langt færre resultater som *Buddhist* med 319 resultater eller *Hindu* med 2 resultater. I den forstand er kategorien *Nationality* interessant, fordi den kan give et indtryk af, hvor mange ofre der er taget med for hvert land og ikke mindst hvilke lande, der er kategoriseret efter. Det er måske ikke særligt overraskende, at der for eksempel er over 369000 resultater fra Polen eller

⁶⁵ "Search the Online Archive," Konsuleret 18. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/search-explore/search-online-archive/>

over 26000 resultater fra Belgien, men det er værd at bemærke, at der for eksempel er 7 resultater for Filippinerne, 39 fra Mexico, en fra Korea, en fra Japan samt 135 fra Iran og 13 fra Afghanistan.⁶⁶

Kigger man derimod på overkategorien *Topics*, finder man omvendt en tilgang til kategorisering i arkivet, der er lidt mere interessant i forhold til det, vi gerne vil vide noget om. Her er emnerne kaldet *Subject Index*, *Language*, *Physical Characteristics*, *Document Category* og *Indexing*. I *Language* kan materialet filtreres efter, hvilket sprog det oprindelige arkivalie er skrevet på, mens *Document Category* filterer dem efter, hvilken dokumenttype det er, og om det for eksempel er en dødsattest eller korrespondance. Ligeledes er *Physical Characteristics* en mulighed for at filtrere ud fra, om Arolsen oprindeligt har haft dokumenter eller materialet i form af mikrofilm, transskriptioner eller originaler, og *Indexing* angiver, hvor meget af deres samlinger, der har fået tildelt kategorier, så det kan filtreres. I denne sammenhæng er *Subject Index* den mest interessante. Her kan materiales filtreres ud fra særligt udvalgte emner, der er bestemt af Arolsen. Her er der i skrivende stund 67 forskellige, og uden at alle nævnes og gennemgås, kan nogle særlige eksempler fremhæves. Det er i særdeleshed i denne type emne og alle dens filtreringskategorier, at man kan få et indtryk af, hvordan en institution som Arolsen formidler historien om holocaust digitalt. Filtreringsmulighederne her er grundlæggende mangeartede, og man finder for eksempel nogle lidt mere generiske kategorier såsom *Women* eller *Suicides*, mens der ligeledes er kategorier, der er mere direkte forbundet til forskellige aspekter i historien om holocaust eller koncentrationslejrene såsom *Novemberpogrome 1938*, *Ghettoes* eller *Anti-Jewish economic measures*. Derudover dækker kategorierne også perspektiver fra nazisternes eller SS'ernes perspektiv med den meget specifikke *SS division Dirlewanger* eller *SS and Camp Personnel*. Og sidst men ikke mindst er der også kategorier som *Sterillisation* og *Euthanasia*, eller §175 (*persecuted as homosexual*).⁶⁷

Samtlige filtreringsmuligheder er knyttet til de metadata, Arolsen har valgt at tildele de enkelte arkivalier i arkivet i forbindelse med retrodigitaliseringen. I forbindelse med det ovennævnte emne *Indexing* kan materialet filtreres meget groft efter det, der blevet kategoriseret og det, der ikke er. Det er grundlæggende en svær kategori at danse med, idet der tydeligvis er langt mere materiale samlet set i hele arkivet end denne filtreringsmulighed antyder, og der gives ikke nogen forklaring på, hvad dette skyldes, ligesom der heller ikke gives nogen forklaring på, hvorfor de enkelte arkivaliers metadata ser ud, som de gør. Det bliver blot konstateret, at det endnu ikke er alt materiale, der har fået den metadata, der muliggør søgninger eller filtreringer. Kigger man på et fuldkomment

⁶⁶ "Search," Konsulteret 18. maj 2025, <https://collections.arolsen-archives.org/en/search>

⁶⁷ "Search"

tilfældigt arkivalie, er der som sådan ikke knyttet noget egentligt metadata til denne. I stedet er det alle de små og store forskellige samlinger i arkivet, der har tilknyttet synlig metadata, og for at forstå dem bedre, skal der først kigges på arkivets *Archive Tree*, der giver mulighed for at bladre hele arkivet igennem, uanfægtet om det er gjort klart til fritextsøgning eller filtrering.

Her er materialet inddelt i ni forskellige kategorier, der hver har et nummer fra 0 til 8. Opbygningen sker på den måde, at man klikker på en af dem, får præsenteret et underemne indenfor denne kategori, der så kan have endnu en underkategori, som kan indeholde en samling, man kan klikke på og få præsenteret.⁶⁸ For eksempel hedder kategori 1 *Incarceration Documents*, og klikker man på den, bliver man præsenteret for underkategorierne *Camps and Ghettos* og *Miscellaneous*. Klikker man på *Camps and Ghettos*, får man præsenteret en liste over 61 forskellige koncentrationslejre eller ghettoer, og klikker man videre på én af dem, for eksempel *Mauthausen Concentration Camp*, kan man se de forskellige samlinger, Arolsen har fra denne koncentrationslejr. Herfra kan man udvælge en og få præsenteret materialet, så man selv kan bladre det igennem. Samlingen *Häftlings-Personal-Karten Mauthausen* indeholder de registreringskort, der er skrevet om de enkelte fanger i lejren med oplysninger om for eksempel vedkommendes alder, nationalitet eller fangetype. Her ses det, at Arolsen er i besiddelse af 86925 kort fra Mauthausen, hvoraf 56960 er indsamlet fra Yad Vashem, mens 29965 er indsamlet fra Auschwitz. Klikker man på dem fra Yad Vashem, kan man se, hvilken metadata denne samling har. Først fremgår det, hvor mange enkelte dokumenter, der er i samlingen, Dernæst ses en referencekode, der henviser til, hvilket nummer i hele Arolsens digitale arkiv denne specifikke samling er, og dermed hvordan denne passer ind i arkivtræet. Dernæst er det noteret, hvilket sprog dokumenterne er skrevet på, i dette tilfælde tysk. Ligeledes er det noteret, hvilke *Physical characteristics* der er, samt hvilken *Document Category* samlinger passer ind i. Afslutningsvist er der skrevet en lille tekst om samlingens proveniens, der i dette tilfælde forklarer, at samlingen er indsamlet fra en anden institution. De enkelte retrodigitaliserede arkivalier i samlingen har et ID samt navnet på den fange, registreringskortet omhandler.⁶⁹

Tavsheder i Arolsen Archives' digitale samlinger

På nuværende tidspunkt er indretningen af institutionens digitale samlinger blevet gennemgået og det er dem, der i hovedsagen skal diskuteres for bedre at forstå, hvordan nogle emner kan være

⁶⁸ "Archival tree of the Arolsen Archives," Konsuleret 20. maj 2025, <https://collections.arolsen-archives.org/en/archive>

⁶⁹ "Incarceration Documents," Konsuleret 21. maj 2025, https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1-1-26-8_1-1-26-8-1

formidlet på en måde, så de er fremhævet eller gemt. Derved skulle det bedre kunne anskueliggøre, hvilke tavsheder der er i arkivet, og dette kan gøres med afsæt i, hvad der traditionelt set har været underprioriteret i forskningen.

Hvad angår Arolsen kan man sige, at man med en digital samling af den størrelse kan forvente, at arkivets samlinger vil afspejle langt de fleste emner eller perspektiver indenfor historien om holocaust. Arkivets orden, kategorisering og filtreringsmuligheder kan måske i forhold til dette kaldes mangelfuld. Overordnet set stemmer denne orden godt overens med institutions formål som et redskab i forsøget på at få afklaring på, hvad der er sket med mange af ofrene efter krigene, og man mærker tydeligt, at kategoriseringen i de dele, der vedrører dette aspekt, står langt stærkere, og at der er gjort langt mere ud af den del i arkivet, end det er tilfældet med *Topics*. Alligevel kan man argumentere for, at der i *People*-delen af samlingerne, som det ses ovenfor, er gjort meget ud af, at der kan søges på ofre for mange af de steder i verden, Tirosh og Mikel-Arieli ville vurdere som værende indenfor den geografiske periferi, omend der ofte er meget færre resultater end dem, der er for ofre i Europa.

Selvom det virker som om *Topics*-delen i langt højere grad fortsat er under udvikling, kan der argumenteres for, at denne stemmer overens med institutionens budskab. Som det fremgår i denne del af modellen, er det svært i de udtalelser om holocaust, Arolsen selv kommer med på deres hjemmeside, at se, at de skulle læne sig op ad et master narrative i og med, at de ikke på disse steder er meget udtalte i forhold til dette og faktisk har fokus på emner, der ligger i periferien. I *Topics* kan man filtrere den del af arkivet, der har fået den nødvendige metadata, der gør, at det kan filtreres, og her er førnævnte *Subject index* og dets filtreringsmuligheder ligeledes et godt eksempel på, at der er en overensstemmelse mellem Arolsens budskab og den håndtering af materialet, der ses i arkivet. Udover at repræsentere emner, der meget naturligt læner sig ind i master narrative, såsom dem med et fokus på et jødisk perspektiv på historien, ses det også, at arkivets orden afspejler nogle mere perifere emner som andre grupper af ofre som for eksempel de homoseksuelle eller de handicappede, samtidigt med, at nogle af filtreringsmulighederne giver mulighed for at få et indblik i perspektiver, hvor agensen i historien er placeret hos gerningsmanden ved at historier om lejrlædelsen i koncentrationslejrene eller einsatzgrupperne ligeledes er formidlet i arkivets orden.

Der kan dog godt argumenteres for, at der er tavsheder i arkivet, men det kan virke som om, at disse skyldes ubevidste valg, mere end at det er et resultat af bevidst at ville styre historien om holocaust i en særlig retning og formidle denne. I *Subject index* er der fortsat en del perifere emner, der ikke kan søges eller filtreres efter på trods af, at det kan formodes, at arkivet indeholder materiale,

der afspejler disse emner. Der er for eksempel en del andre offergrupper, som romaer og sintier, der ligeledes må siges at være en ret substantiel forfulgt gruppe og et vigtigt emne. Årsagen til dette skal højst sandsynligt findes i Arolsens prioritering i forhold til sit formål som nogen, der primært beskæftiger sig med opklaringsarbejde og dermed indretter søgemulighederne i deres digitale samlinger efter det, og derfor kan der argumenteres for, at det som sådan ikke afspejler et bevidst ønske om at udelukke perspektiver fra historien og skabe tavsheder i arkivet.

Arolsen Archives' bruger

For bedre at forstå institutionens formidling, kan det være en god ide at forsøge at danne sig en forståelse af, hvem brugeren er, eller hvem institutionen selv mener, de kommunikerer til. For nu kan det konstateres, at Arolsens digitale samlinger formidler en forståelse af holocaust, der ubevidst har en måske lidt upræcis tilgang til spørgsmålet om master narrative kontra periferi, men at årsagen til dette højst sandsynligt er et øget fokus på institutionens formål. Ved at undersøge, hvordan Arolsen selv formulerer sig i forbindelse med formålet med formidlingen, kan man dog forsøge at nærme sig en forståelse for, hvem de mener, de formidler deres samlinger til.

Groft sagt kan man dele disse brugere op i to kategorier og sige, at de gerne vil formidle seriøst til forskere, der ønsker at anvende samlingerne i deres arbejde og samtidig henvende sig til den bredere befolkning. På den del af deres hjemmeside, der hedder *Services for Researchers* kan man læse, at:

"The collections of the Arolsen Archives offer great potential for researching Nazi crimes and their aftermath. People come to us with very different questions and approaches. Our users range from committed local historians who are interested in documents on individual victims of Nazi crimes or on concrete events and people in a particular place, to academic researchers interested in analyzing large amounts of data using digital humanities methods." Det forklares videre, at dette gøres igennem et stærkt samarbejde med universiteter og studerende via researchprojekter, hvor der desuden afholdes seminarer og gives mulighed for ekskursioner til arkivet.⁷⁰

En anden type bruger kan omvendt anes i det altoverskyggende projekt, Arolsen har haft gang i de sidste par år; #everynamecounts. Det tåler muligvis lige at blive sagt, at det kan kaldes altoverskyggende, da det nærmest er umuligt at bevæge sig rundt på de dele af Arolsens hjemmeside, hvor det digitale arkiv ikke er, uden at der centralt i højre side af ens skærm er en gul cirkel, der

⁷⁰ "Services for Researchers," Konsuleret 23. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/search-explore/services-researchers/>

reklamerer for projektet, hvilket hurtigt bliver meget enerverende. #everynamecounts er en form for crowdsourcing, hvor alle kan deltage frivilligt i at digitalisere navne i deres samlinger. Som nævnt tidligere er der materiale, der er digitaliseret, men som ingen metadata har, og derfor kan navne for eksempel ikke søges frem. I skrivende stund er der ifølge Arolsen langt over 280000 frivillige tilknyttet, der sidder og taster informationer ind i datasæt fra forskellige samlinger i det digitale arkiv, og at der for nuværende er tastet informationer ind fra mere end 10 millioner enkelte dokumenter. Formålet med dette passer i sagens natur fint sammen med Arolsens budskab som institution. De to projekter, frivillige kan deltage i nu, er et, hvor man kan gennemgå hæftlingekort fra Mauthausen og et, hvor man taste navne ind fra det centrale navneindex over *displaced persons*, altså, folk der efter krigen var havnet helt andre steder i Europa, for eksempel fordi man var blevet bragt til en koncentrationslejr i Tyskland eller Østeuropa.⁷¹

Brugeren i #everynamecounts er groft sagt gud og hvermand. Der står ikke skrevet noget om, om der er noget data om, hvem denne bruger er. Generelt er der dog et andet sprog i henvendelsen til de brugere, der frivilligt måtte ønske at deltage i projektet, end det for eksempel er tilfældet i henvendelsen til professionelle forskere, der ses ovenfor. Her er der ikke nødvendigvis lagt vægt på faglighed og fagligt samarbejde, men det bliver i stedet pointeret, at det er nemt at taste den nødvendige data ind, og at det kun tager fem minutter at gennemgå et dokument. Ligeledes lægges der vægt på, at man ved at deltage står op for "respect, diversity, and democracy today." Klikker man ind på et af de to projekter, der kan deltages i, ses der desuden en henvendelse til brugeren, der lyder "Every name you enter stands for a real person. Maybe that person was the same age as you or came from the same town. You can remember that person here – it's one way to stand up for respect, diversity, and democracy."⁷²

Feedback på Arolsen Archives

Feedbacken på institutionens formidling kan være interessant afslutningsvist at komme omkring og diskutere, fordi det kan give et indtryk af, hvordan denne virker uden for en diskussion af tavshederne i deres samlinger eller det, institutionen selv skriver på sin hjemmeside. En måde at gøre dette på, kan blandt andet være ved at vise, hvordan almindelige brugere svarer og kontakter institutionen på dennes sociale medier, hvis de er til stede på sådanne eller ved at se på, hvordan institutionens virke er omtalt i forskellige medier.

⁷¹ "#everynamecounts," Konsulteret 24. maj 2025, <https://everynamecounts.arolsen-archives.org/en/>

⁷² "#everynamecounts"

Arolsen Archives er til stede på Facebook, hvor de på nuværende tidspunkt har 23000 likes og 26000 følgere. Mange af de opslag man her kan læse, omhandler de temaer, der også formidles i arkivet, og det ses, at der et stort overordnet fokus på blandt andet #everynamecounts, mindre historier om enkelte ofre for nazistisk forfølgelse og folkedrab samt enkelte forespørgsler blandt deres brugere. Sidstnævnte ses for eksempel i et opslag fra 23. maj i år, hvor de leder efter efterkommere til en kvinde ved navn Helga Thörl, der blev angivet for at have udtalt sig kritisk om nazisterne, og som overlevede krigen efter at have siddet i en arbejdslejr i Kiel. Arolsen har siden da været i besiddelse af hendes armbåndsur, som de afleverede tilbage til hende i 2015, inden hun i 2016 gik bort. Arolsens forespørgsel går på, om der er nogen, der har kendt hende, og som kan komme med ekstraoplysninger om, hvad der skete med hende umiddelbart efter krigens afslutning. I kommentarsporet responderer et par brugere og kommer med forslag, der går på, at der kan kigges i folketællinger eller tabeller over bryllupper fra Hamborg, hvor hun var fra. Ligeledes ses det i et opslag fra 13. maj, der omhandler #everynamecounts, at en bruger skriver, at

"Every Name Counts is a daily item on my to do list. It's so much more than just transcribing documents. You learn so many things you're just not taught in school re WW2/Holocaust/Displaced Persons. I am honored and humbled to be a small part of it." Bladrer man denne Facebookside igennem, udgør de her eksempler et generelt billede på, hvordan brugerne reagerer på de opslag, Arolsen laver, men der er ikke umiddelbart særlig meget respons fra brugerne. Til tider er der dog opslag, der skiller sig ud og skaber debat. Den 1. april i år lavede Arolsen et opslag om den nazistiske boykot af jødiske forretninger, da det på denne dag var 92 år siden, dette skete. Her drager mange brugere paralleller til den nuværende situation i Gaza eller den tyske udlændingebat og Alternative Für Deutschland, men det er i høj grad et unikt opslag blandt mange, der ingen reaktioner får eller kun får ganske få.⁷³

Ser man på, hvordan Arolsens arbejde og formidling bliver bearbejdet i medierne eller ved andre institutioner, er der ligeledes en overvejende positiv indstilling. For eksempel fremhæver European heritage awards Arolsen i 2020 for deres arbejde med deres digitale samlinger og anerkender dem for at have gjort samlingerne tilgængelige.⁷⁴ Ligeledes kunne man i *The jewish chronicle* i 2023 læse et slags forsvar for Arolsen på baggrund af tidligere medarbejderes beskyldninger om, at der skulle være et toksisk arbejdsmiljø. Forsvaret går i alt sin enkelthed ud på, at der argumenteres for, at Arolsens arbejde med formidling af sine store samlinger er helt enestående

⁷³ "Arolsen Archives," Konsulteret 25. maj 2025, <https://www.facebook.com/ArolsenArchives>

⁷⁴ "Arolsen Archives Online," Konsulteret 25. maj 2025, <https://www.europeanheritageawards.eu/winners/arolsen-archives-online/?utm>

arbejde, og at det har en stor betydning for bevaringen af historien om holocaust. I artiklen fremhæves et synspunkt fra fornævnte historiker Dan Stone, der måske kan opfattes som værende lidt kritisk overfor institutionen, og som antyder, at det, at der er så stort et fokus på #everynamecounts også betyder, at brugen af samlingerne til reel universitetsforskning underprioriteres, hvilket gennemgangen af arkivets støj, som det ses ovenfor, måske også vidner om.⁷⁵

⁷⁵ "A decade of progress in documentation of the Holocaust," Konsulteret 25. maj 2025, <https://www.thejc.com/news/world/a-decade-of-progress-in-documentation-of-the-holocaust-ebm8plij?utm>

United States Holocaust Memorial Museum

USHMM's historie

I analysen af de to institutioners digitale formidling af holocaust, bevæger vi os nu fra Arolsen Archives og over til USHMM. USHMM er en amerikansk institution, der er placeret i Washington. Ideen til museet blev første gang præsenteret i 1978 på foranledning af præsident Jimmy Carter og en præsidentiel kommission, der vurderede, at USA skulle have et mindested for ofre for holocaust. I bogen *Exhibiting Atrocity: Memorial Museums and the Politics of Past Violence* fra 2018 foreslår sociologen Amy Sodaro, at denne beslutning skal ses i lyset af 30-års jubilæet for dannelsen af Israel, samt et forsøg fra Carters side på at vinde jødiske vælgere, efter han var blevet kritiseret for at sælge våben til Saudi-Arabien samt hans støtte til palæstinenserne og deres rettigheder. Hun pointerer ligeledes, at det på dette tidspunkt ikke var tænkt som et egentligt museum, men mere skulle fungere som et mindested.⁷⁶

Efterfølgende blev USHMM i højere grad et decideret museum. Sodaro mener, at dette skal opfattes politisk og som noget, der skulle "bolster the support of the important and influential Jewish community in America."⁷⁷ En af dem, der sad i den præsidentielle kommission, var den meget kendte holocaustoverlever Elie Wiesel, der især er kendt for hans erindringsbøger. Han argumenterede for, at holocaust som historisk begivenhed var unik, og at man derfor ikke kunne sammenligne den med noget andet i historien. Det argument kom til at spille en væsentlig betydning for holocaustopfattelsen i dannelsen af USHMM, omend intentionen bag museet dog i udgangspunktet var at mindes de seks millioner jødiske ofre og millioner af ikkejøder, der blev dræbt af nazisterne.⁷⁸ Ifølge Sodaro har det ligeledes stået meget centralt i USHMM's fokus, at det i høj grad har været diskuteret, hvem der kunne opfattes som ofre og hvorfor. Efter dannelsen af institutionen argumenterede mange russisk-amerikanere og ukrainsk-amerikanere for, at disse ligeledes var ofre og skulle repræsenteres i historien samt tage del i udformningen af museet. Mange jødiske medlemmer af det råd, der var nedsat til at udforme USHMM fandt dog dette problematisk, da mange russere og ukrainere, og generelt set østeuropæere, under holocaust i Østeuropa og den vestlige del af Sovjetunionen ligeledes havde deltaget aktivt i de pogromer og den forfølgelse, man havde udsat jøderne for i denne del af krigen, og at deres offerstatus derfor var diskutabel og

⁷⁶ Amy Sodaro, *Exhibiting Atrocity: Memorial Museums and the Politics of Past Violence* (New Brunswick: Rutgers University Press, 2018), s. 37

⁷⁷ Sodaro, *Exhibiting Atrocity*, s. 39

⁷⁸ Sodaro, *Exhibiting Atrocity*, s. 39

omgærdet af en form for tvivl. En umiddelbar løsning på dette blev derfor en tilgang til emnet, hvor der var et "hierarchy of victims, with Jews at the center and other victim groups radiating out."⁷⁹

Ser man på, hvordan museets historie er beskrevet af USHMM selv, har museet været under konstruktion i løbet af 1980'erne og stod klar i 1993, og har grundlæggende haft den form siden.⁸⁰ De skriver selv, at deres formål med den formidling, de foretager, er at inspirere "citizens and leaders worldwide to confront antisemitism and hatred, prevent genocide, and promote human dignity. Federal support guarantees the Museum's permanent place on the National Mall, and its far-reaching educational programs and global impact are made possible by generous donors." Derudover kan man læse, at de siden 1993 har haft over 47 millioner gæster, og at deres online holocaust-leksikon, *Holocaust Encyclopedia*, er at betragte som den førende onlineautoritet om holocaust og har været besøgt af over 26 millioner mennesker per 2024.⁸¹ Derudover er det måske også væsentligt at nævne, at USHMM som USA's nationale holocaustmindecenter, måske ikke overraskende, er finansieret af tilskud fra staten, som det fremgår af deres årsrapporter,⁸² og derudover donationer, der kan bestå af alt fra små engangsbeløb, man kan donere over deres hjemmeside, til store pengesummer, der kan sikre, at man får en sten på museets *donor walls*.⁸³

USHMM's budskab

På USHMM's side kan man læse om deres samlinger, at de i sagens natur består af både det, man ville kalde arkivalier, men selvfølgelig også museumsgenstande. På siden *Scope and Nature of the Collections* kan man læse, at disse er indsamlet fra private, der selv har oplevet holocaust eller er i familie med nogen der har, og som har doneret personlige genstande eller dokumenter, eller at de har modtaget det fra andre institutioner, der beskæftiger sig med holocaust. De skriver, at de bevarer disse for at kunne forske, udstille og undervise i holocaust med det primære formål at kunne fortælle sandheden om, hvad nazisme var og for at bekæmpe en forvrængning eller benægtelse af holocaust. På denne side kan man læse sig frem til en række forskellige emner, som USHMM vurderer, at materialet indeholder. Som eksempel på dette nævner de blandt andre nogle meget brede emner så som *Nazi rise to power* eller *Roundups, deportations, and murder of European Jewry*, mens andre

⁷⁹ Sodaro, *Exhibiting Atrocity*, s. 41

⁸⁰ "History of the United States Holocaust Memorial Museum," Konsulteret 26. maj 2025, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/history-of-the-united-states-holocaust-memorial-museum>

⁸¹ "About the Museum: A living memorial to the Holocaust," Konsulteret 26. maj 2025, <https://www.ushmm.org/information/about-the-museum>

⁸² "Reports," Konsulteret 26. maj 2025, <https://www.ushmm.org/copyright-and-legal-information/annual-reports>

⁸³ "Donor Walls," Konsulteret 26. maj 2025, <https://www.ushmm.org/support/donor-walls>

mere specifikke emner, materialet afspejler, desuden kan være *Mass shootings conducted by the Einsatzgruppen (mobile killing squads) as well as other German and indigenous police and auxiliary units* eller *Fate of Poles, Roma/Sinti (Gypsies), homosexuals, Jehovah's Witnesses, the mentally and physically handicapped, Soviet prisoners of war, and other targeted groups during the war*. Derudover forklarer de, at den type arkivalier, de har i deres samling, blandt andet består af fotografier, bøger, pamfletter, offentlige eller institutionelle dokumenter, korrespondance, erindringer og dagbøger, samt interviews, der er optaget på film eller lyd.⁸⁴

Helt overordnet er det svært at blive klog på, hvorfor USHMM har digitaliseret sine samlinger og komme et spadestik dybere i forhold til, hvorfor netop de har ment, at det ville være relevant med en retrodigitalisering, men det skal nok ses i forlængelse af de formål for deres indsamlingsfokus, der er præsenteret ovenfor. Deres digitale arkiv er ikke synderligt omfangsrigt sammenlignet med andre lignende digitale holocaustsamlinger. I skrivende stund er der 86330 forskellige retrodigitaliserede arkivalier i arkivet, men det indeholder oplysninger om 274903 forskellige dokumenter. De resterende er med andre ord arkivalier, hvis metadata er til stede i den digitale samling, men som ikke er retrodigitaliseret, og som man derfor godt kan søge frem, men ikke kan se.⁸⁵

Skal man prøve at se på, hvilken holocaustopfattelse, USHMM selv mener, de formidler for senere at kunne diskutere, om denne går igen i måden deres digitale samlinger er ordnet på, kan man kigge på den førnævnte online holocaustencyklopædi. Her har de en side, de kalder *Introduction to the holocaust*. Siden præsenterer en nogenlunde kronologisk gennemgang af historien om holocaust fra nazisternes magtovertagelse i 1933 og frem til afslutningen af 2. verdenskrig. Her er det forsøgt besvaret, hvorfor og hvordan nazisterne forfulgte jøder, og hvad antisemitisme er, og der går desuden mere praktisk i dybden med, hvordan nazisternes endlösung foregik. Store dele af siden har et fokus på ghettoerne i Polen, og overordnet set er fokus på et jødisk aspekt i historien. Det er dog værd at bemærke, at der også bliver kigget på nazistiske institutioner som SA og SS, mens der ligeledes er et helt afsnit, der forklarer, at der også var andre grupper, der blev forfulgt - som for eksempel homoseksuelle, romaer, politiske modstandere eller Jehovas vidner.⁸⁶

⁸⁴ "Scope and Nature of the Collections," Konsuleret 26. maj 2025, <https://www.ushmm.org/collections/the-museums-collections/about/scope-and-nature-of-the-collections>

⁸⁵ "Search," Konsuleret 26. maj 2025, <https://collections.ushmm.org/search/>

⁸⁶ "Introduction to the holocaust," Konsuleret 26. maj 2025, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/introduction-to-the-holocaust>

Støj i USHMM's digitale samlinger

USHMM's digitale samlinger virker i en sammenhæng, hvor definitionen af, hvad der betragtes som et arkivalie, måske er lidt interessant eller speciel. For det første er det som sagt et forholdsvis lille digitalt arkiv, i hvert fald sammenlignet med andre digitale holocaustarkiver. Dernæst er det tydeligt, at en stor del af arkivets indhold ikke nødvendigvis udelukkende består af traditionelt arkivmateriale som dokumenter, men at det indeholder en del interviewklip, hvor holocaustoverlevende eller andre, der har været vidne til holocaust, bliver interviewet. Mange af disse klip er fra 1980'erne og 1990'erne. Ligeledes indeholder arkivet også en del genstande, hvor der er taget et billede af den pågældende genstand, så den indgår i det digitale arkiv og ofte er knyttet til en personlig historie om et enkelt holocaustoffer.

Det, der møder en, når man klikker ind på USHMM's digitale samlinger, er en almindelig fritekstsøgningsbjælke, hvor man gennem en fritekstsøgning kan søge i deres samlinger. Nedenfor denne bliver man præsenteret for nogle forskellige filtreringsmuligheder, som lader en filtrere materialet. Af dem er der tolv forskellige, der er inddelt i to overordnede kategorier, der hedder *Type of materials* og *Key topics*. I *Type of materials* finder man blandt andet filtreringsmulighederne *Digital availability*, der filtrerer samlingerne efter, hvad der er digitaliseret, og hvad der ikke er samt *Holding institutions*, der filtrerer efter proveniens og den institution, USHMM har materialet fra og *Personal histories* der filtrerer efter, og finder enten erindringer, dagbøger eller interviews. Derudover er der i denne overordnede kategori muligheder for at filtrere, så man enten kun får præsenteret billedmateriale, genstande eller mere almindelige arkivalier som dokumenter. I *Key topics* findes filtreringsmulighederne *Key events*, *Key cities*, *Key camps* og *Key ghettos*, der som det nok antydes, er mere tematiske og lader en filtrere materialet på baggrund af, hvilken lejr eller ghetto det omhandler eller er fra, samt hvilket emne eller begivenhed i historien om holocaust materialet afspejler. I *Key events* finder man 11 emner, og det ses, at der for eksempel er 809 resultater for *Invasion of Poland, fall 1939*, 1383 for *Kristallnacht*, 3451 for *War crimes trials* samt 813 for *Warsaw Ghetto uprising*. I *Key cities* er de eneste byer, der er medtaget, der er placeret uden for Europa eller Rusland, Los Angeles, New York, Washington og Rio de Janeiro, som henviser til, at der findes materiale i samlingerne, der har en relation til disse steder.⁸⁷

Den metadata, USHMM har forsynet de enkelte arkivalier i deres samling med, giver et indblik i, hvordan det er muligt at søge i samlingerne. Klikker man kategorien *Kristallnacht*, kan man som et af de første resultater vælge samlingen *Weinmann family papers*, der er en række

⁸⁷ "Search"

forskellige dokumenter, der blandt andet består af korrespondance og skattepapirer fra Gustav Weinmann, der var en østrigsk tobaksbutiksindehaver og som blev sendt til Dachau i slutningen af 1938. Kigger man på samlingens side, kan man se, at beskrivelserne af den er ret udførlige og er inddelt i fem overordnede kategorier der hedder *Overview*, *Physical Details*, *Rights & Restrictions*, *Keywords & Subjects* og *Administrative Notes*. I *Overview* er det beskrevet, hvad samlingen indeholder, hvornår den er skabt, hvem der oprindeligt har skabt den, i dette tilfælde Weinmann, og derudover er der en kort biografisk tekst om skaberen. I *Physical Details* fremgår det, hvilket sprog materialet er på, hvilken type det er, i denne sammenhæng for eksempel korrespondance, hvor meget materialet fysisk fylder, og hvordan man har arrangeret det. *Rights & Restrictions* omhandler betingelser for adgang til og brug af materialet. I *Keywords & Subjects* kan man se, hvilke emner materialet passer ind i som for eksempel navne på personer, geografiske steder eller tematiske emner. Denne del er ret interessant, fordi den giver et indtryk af, at hele det digitale arkivs indhold er blevet gået igennem, og at hvert arkivalie eller hver mindre samling er blevet tildelt en masse forskellige af disse. For eksempel er Weinmann-samlingen en del af kategorien *Jewish Property*, men denne findes ikke noget sted som en filtreringsmulighed, ligesom at alle de andre heller ikke indgår som filtreringsmuligheder på det digitale arkivs hovedside, hvor man søger arkivalier frem. I den sidste, *Administrative Notes*, kan man se, hvilken institution der er i besiddelse af samlingen originalt, i dette tilfælde er det USHMM, man kan se, at den indgår i det, de kalder den permanente samling, samt hvad proveniensens er, og her ses det, at Weinmann-samlingen er doneret til USHMM af Hans Weinmann, Gustav Weinmanns søn, i 1995.⁸⁸

Tavsheder i USHMM's digitale samlinger

Den historie om holocaust, USHMM kommunikerer, er, med udgangspunkt i det ovenstående, lidt svær at forstå. På den ene side er det tydeligt, at det, der lægges vægt på, alt sammen passer godt ind i en grundlæggende forståelse af de emner, der ligger i holocausthistoriografiens master narrative og har et klart jødisk perspektiv, hvilket passer godt sammen med de tanker, institutionen er grundlagt ud fra. Samtidig inddrager de perspektiver fra periferien i deres overordnede introduktion til holocaust som emne i deres onlineholocaustleksikon. Den tematiske, emnemæssige orden og kategorisering, man finder i deres digitale samlinger, afspejler dog ikke de perifere emner, der passer ind i den

⁸⁸ "Weinmann Family Papers," Konsulteret 27. maj 2025, <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn519464?rsc=265776&cv=0&x=297&y=1109&z=7.1e-4>

tematiske periferi, og kun i begrænset omfang den geografiske, og kan i bedste fald kaldes lidt generisk.

Det er interessant, at de filtreringsmuligheder, man finder i *Key events* kun tæller 11 emner, der alle mere eller mindre passer ind i et master narrative om historien om holocaust. Selvom USHMM's digitale samlinger ikke er nær så store som andre digitale holocaustsamlinger, indeholder det alligevel oplysninger om over 274000 forskellige filmklip, fotografier eller dokumenter, hvoraf over 86000 er digitaliseret og kan ses online. Man kan derfor antage, at arkivet rummer materiale, der kan afspejle de perifere temaer eller emner, men at disse ikke er formidlet i samlingens orden, og derfor er gjort tavse. Om dette er et bevidst eller et ubevidst valg fra USHMM's side, kan være svært at sige.

Skal man forsøge at svare på om dette er tilfældet, kan vi vende tilbage til det enkelte arkivalie eller enkelte samplings metadata. Som nævnt ovenfor er der her en kategori, der hedder *Keywords & Subjects*. Alle enkelte dele af hele af arkivet er hver især forsynet med en håndfuld af disse, som det kan formodes, henviser til formuleringer, man ville kunne indtaste i arkivets frittekstsøgningsmuligheder. Hvis vi for eksperimentets skyld vælger et perifert emne, såsom *Roma*, og taster det ind i søgefeltet, og søger på tværs af alle filtre og kategorier, spytter søgningen 3170 forskellige resultater ud.⁸⁹ Herfra kan man vælge et tilfældigt resultat, såsom *Everyday life at a Roma/Sinti camp*, der er stillbillede fra en filmstrimmel fra en russisk film om romaer fra 1931, og her kan man under *Keywords & Subjects* se, at en af de kategorier, der er her, hedder *ROMA/SINTI*.⁹⁰ Klikker man på denne, præsenteres man for 54 forskellige resultater, der alle har fået *ROMA/SINTI* hæftet på som metadata.⁹¹

Dette indikerer, at USHMM har brugt tid på at skabe et system, hvor bestemte emner, der inkluderer de perifere, kan søges frem i en frittekstsøgning på baggrund af den metadata, og at man derfor har tænkt det ind i udformningen af arkivet. Problemet kan dog være, at det virker omsonst, at man som bruger skal tage en snørklet omvej med så mange forskellige trin, der forudsætter, at man til at starte med laver en frittekstsøgning, der rammer de kategorier, der findes i *Keywords & Subjects*. Når nu man har brugt tid på at give materialet denne form for metadata, der inkluderer de perifere emner, kunne man jo have haft dem med som filtreringsmuligheder i

⁸⁹ "Fritekstsøgning på *Roma*," Konsulteret 27. maj 2025,

https://collections.ushmm.org/search/?utf8=%E2%9C%93&q=roma&search_field=all_fields

⁹⁰ "Everyday life at a Roma/Sinti camp," Konsulteret 27. maj 2025,

<https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn1004101>

⁹¹ "ROMA/SINTI," Konsulteret 27. maj 2025,

https://collections.ushmm.org/search/?q=ROMA/SINTI&search_field=Subjects%20and%20Keywords

kategoriseringen af de digitale samlinger. Som sagt er det svært at sige, om dette skal ses som et bevidst valg om at have denne form for tavsheder, men det kan konstateres, at nogle emner er sværere at finde frem og få præsenteret end andre, og at det som USHMM's digitale samlinger formidler igennem arkivets orden mestendels er en fortælling, der læner sig ind i et master narrative.

USHMM's brugere

Skal man forsøge at nærme sig en forståelse af, hvem USHMM mener, de formidler til, kan man via deres hjemmeside prøve at se, hvordan de positionerer sig i forhold til forskellige modtagere. Som det allerede fremgår, kan det konstateres, at det er en væsentlig institutionen, der som USA's officielle holocaustmuseum også har en stor indflydelse på, hvordan historien formidles, og samtidig er det for eksempel tydeligt, at de gør meget ud af deres formidling, som skal være med til forebygge antisemitisme samt folkemord i en bredere forstand ved at udbrede kendskabet til disse begreber.

På deres hjemmeside har de en side, der hedder *Teach*. Her finder man en lang række forskellige sider, som man som underviser i historie kan konsultere, og som indeholder en lang række forskellige hjælpemidler. Blandt dem er der *Guidelines for teaching about the holocaust*, hvor der opfordres til, at man blandt andet har et præcist sprog, eller klart får defineret holocaust som begreb, når man underviser i emnet.⁹² Ligeledes finder man også her færdiggjorte undervisningsmaterialer, der henvender sig til forskellige klassetrin på udskolings - og gymnasieniveau, selvfølgelig i en amerikansk kontekst, og som både tager udgangspunkt i et hav af forskellige emner og tilgange til, hvordan man kan undervise i holocaust, og som derudover også tager afsæt i deres digitale samlinger som undervisningsmateriale. Et eksempel blandt mange andre kan være *Holocaust Narrative through Historical Photos*, hvor der er lavet en lang række arbejdsopgaver og en udførlig guide for, hvordan man arbejder med spørgsmålene og diskuterer dem samt en PDF-fil, man kan downloade som indeholder og præsenterer en masse forskelligt billedmateriale vedrørende holocaust.⁹³

En anden gruppe, eller modtager, USHMM's formidling er rettet mod, og som de kommunikerer til, består af forskere og historikere. De skriver på deres hjemmeside om *Academic Research*, at de blandt andet tilbyder forskellige scholarships til akademikere fra en masse forskellige faglige discipliner. De skriver, at de gennem deres center for holocaustforskning, *The Jack, Joseph*

⁹² "Guidelines for Teaching About the Holocaust," Konsulteret 28. maj 2025, <https://www.ushmm.org/teach/fundamentals/guidelines-for-teaching-the-holocaust>

⁹³ "Holocaust Narrative through Historical Photos," Konsulteret 28. maj 2025, <https://lessonplans.ushmm.org/holocaust-narrative-through-historical-photos/index.html#/>

and Morton Mandel Center, arbejder sammen med en lang række forskellige institutioner over hele verden og tager en aktiv del i udbredelsen og videreudviklingen af det, der kaldes holocauststudies.⁹⁴

Det siger måske lidt sig selv, at en institution af USHMM's størrelse og kaliber selvfølgelig er ret indflydelsesrig i forhold til, hvordan der forskes i holocaust, og at deres samlinger af arkivalier og genstande i den henseende naturligvis har en stor værdi. I det ovenstående har det været forsøgt at skitsere, hvem der kan forstås som modtagere af institutionens indhold, men det er måske lidt mere komplekst i og med, at institutionen har så bred en profil, som den har, og det kan man jo godt argumentere for, at deres undervisningsmateriale er et eksempel på, og at det samtidig viser, hvor stor indflydelse de har på fortællingen om holocaust i USA i det omfang af, at det bliver benyttet i undervisningen, hvilket man ud fra dets omfang må vurdere, at det gør.

Feedback på USHMM

Det kan nu konstateres, at den holocaustfortælling der formidles af USHMM i det digitale, er en fortælling, der som oftest passer ind i den definition af et master narrative, man finder hos Tirosh og Mikel-Arieli, og at der hos USHMM som holocaustinstitution er et fokus på ikke at glemme, hvad antisemitisme er og var. Ser man på deres sociale medier, er de til stede på Facebook med en profil, der har 1,7 millioner følgere, og som introduceres som et sted, der er "A memorial to the Holocaust, USHMM inspires people to confront antisemitism & promote human dignity."

Mange af de opslag de laver her, tager udgangspunkt i at fortælle en slags små historier fra holocaust, og som handler om almindelige mennesker, der på den ene eller den anden måde blev ofre for nazisternes forfølgelse og udryddelse. Historierne tager ikke udelukkende udgangspunkt i et jødisk perspektiv, men det er dog klart det, der fylder mest i dem. Derudover er der også enkelte opslag, der er fokuseret på nazisterne og deres ondskab. Det sidste ses for eksempel i et opslag fra 26. april i år, der omhandler Klaus Barbie, der var leder af Gestapo i Lyon, og som har været med til at deportere tusindvis af franske jøder til udryddelseslejre. Opslaget er kommenteret over 2500 gange af USHMM's Facebookfølgere, og generelt set består de kommentarer naturligvis af bemærkninger om, hvor forfærdeligt et menneske han var. En bruger trækker tråde op til i dag og påstår med reference til Trump-regeringen, at historien gentager sig, hvilket afføder en del bemærkninger fra brugere, der enten er enige eller uenige. Et eksempel på et opslag med en personlig historie finder man den 25. marts. Med afsæt i et billede af drengen Werner Teitz, fortælles der en lille kort historie om et menneske, der blev dræbt i koncentrationslejren Sobibor i 1943, fordi han var jøde. Historier

⁹⁴ "Academic Research," Konsulteret 29. maj 2025, <https://www.ushmm.org/research>

som disse går godt i spænd med USHMM's overordnede budskab og formidling, og er med til at menneskeliggøre de millioner af ofre på en enkel måde, så alle kan være med, og det er tydeligt, at der også her er en bred formidling, der skal appellere til noget almenmenneskeligt fremfor lange mere komplekse tilgange til emnet. Et opslag som dette har 353 kommentarer, og hvis man skal finde en fællesnævner, der definerer, hvordan brugerne kommenterer på det, er det nærmest udelukkende afarter af "So tragic" eller "Heartbreaking."⁹⁵

Som USA's nationale holocaustmindecenter- og museum har USHMM i sagens natur også en ikke helt uvæsentlig stemme i debatten om, hvordan holocaust fortolkes og anvendes politisk. Her kan det blive lidt komplekst. På den ene side holder USHMM fast i den forståelse af holocaust som en unik historisk begivenhed i nogle kontekster, men vælger at afvige fra den i andre. For eksempel holdt de fast i denne tilgang, da Alexander Occasio-Cortez fra Democratic Socialists of America i 2019 kaldte den daværende Trump-regerings migrantlejre ved den sydlige grænse for koncentrationslejre. I den forbindelse udsendte de en pressemeddelelse, der afviste, at dette skulle være tilfældet, og at den slags analogier ikke var nogle, USHMM var enige i.⁹⁶ Omvendt har de i forbindelse med det syriske regimes angreb på civile i 2016 gjort meget ud af at skabe opmærksomhed omkring dette og opfordrede det internationale samfund til at gøre mere for at beskytte civilbefolkningen og sikre humanitær adgang ved blandt at lave videoen #savesyria, der viser, hvordan civilbefolkningen blev behandlet.⁹⁷

Som sådan er det jo svært at være uenig i den måde, der her sættes fokus på, hvordan Bashar al-Assad behandlede civilbefolkningen i Syrien, og ligeledes kan der i sagens natur godt argumenteres for, at det er væsentligt at være kritisk overfor folk, der bruger historien om holocaust i et politisk narrativ, men det er interessant, at USHMM vælger at indtage nogle mere aktivistiske standpunkter i nogle sammenhænge og ikke i andre.

⁹⁵ "USHMM," Konsulteret 29. maj 2025, <https://www.facebook.com/holocaustmuseum>

⁹⁶ "U.S. Holocaust Memorial Museum," Konsulteret 29. maj 2025, <https://www.influencewatch.org/non-profit/u-s-holocaust-memorial-museum/>

⁹⁷ "Museum Condemns Deliberate Attacks on Civilians in Aleppo by the Assad Regime," Konsulteret 29. maj 2025, <https://www.ushmm.org/information/press/press-releases/museum-condemns-deliberate-attacks-on-civilians-in-aleppo-by-the-assad-regi>

Overordnet vurdering af modellen og konklusion

Afslutningsvist kan det være godt at zoome helt ud igen og forsøge at diskutere eller sammenfatte modellens gode og dårlige sider som en slags konklusion på specialet. For det første viser analysen at det at bruge et historiografisk indblik kan fungere som et godt billede på, hvilke tavsheder der kan være i digitale samlinger, og man kan sige, at det er en ret stor del af specialets kommunikationsmodel, at den skal kunne vise disse dette, og at den på det punkt afviger fra Strandgaards model ved gennem et tavshedsbegreb, der fokuserer på historiografien at give et bud på, hvordan man finder de historier, arkivet ikke fortæller.

Analyserne af Arolsen Archives og USHMM's digitale samlinger viser, at de på hver deres måde er indflydelsesrige i forhold til, hvordan historien om holocaust fortælles, og at der kan findes eksempler på tavsheder i måden, indholdet af arkiverne formidles på. Det er tydeligt, at Arolsen i højere grad læner sig ind i de perifere emner, og at de tavsheder, man kan mene, findes hos dem, kan ses som et resultat af deres overordnede fokus på at finde ofre for holocaust i samlingerne. Omvendt befinder USHMM sig et andet sted og lader til at stå mere centralt i formidlingen af deres samlinger. Man kan sige, at der i sagens natur ikke er noget unaturligt i, at det, der formidles hos institutioner, der beskæftiger sig med holocaust, primært er en historie, der fokuserer på et jødisk perspektiv. Det var den absolut mest forfulgte gruppe med langt det største antal ofre. Derfor kan man godt stille sig undrende overfor en måske lidt problematisk tendens, hvor fortidens måde at tænke et emne på videregives i det digitale. Når nu der beviseligt findes arkivmateriale, der afspejler andre ofre for forfølgelse, hvorfor er dette så ikke kommunikeret i for eksempel USHMM's kategorisering af materialet? Enhver skulle mene, at den bredeste og mest repræsentative måde at fortælle historien på er den, der kommer tættest på en historie, hvor flest vinkler og perspektiver er taget med.

Specialets kommunikationsmodel afviger også fra Strandgaards ved at kigge nærmere på institutionernes brugere og på, hvordan institutionens budskab i forhold til sit emne virker på brugerne, enten på sociale medier eller i en bredere samfundsmæssig kontekst. Det er grundlæggende svært at beskæftige sig med brugerne af arkiverne, fordi det er upræcist, hvem de er. Det er nemt at påpege, at det enten er fagfolk og akademikere eller almindelige mennesker, der ikke professionelt beskæftiger sig med emnet, men det siger måske ikke nødvendigvis særlig meget. Ligeledes er feedbacken interessant at diskutere. På den ene side udgør et socialt medie som Facebook et eksempel på et sted, hvor man forholdsvist hurtigt kan få sig et overblik over, hvordan brugere reagerer på institutionens formidling og finde repræsentative eksempler, men det kan være behæftet med en form for tvivl eller skepsis. Modellen giver ikke noget mere præcist metodisk bud på, hvordan brugernes

reaktioner kan gås bedre igennem og være mere repræsentative, og så er det også væsentligt at huske på, at institutionerne, der styrer facebooksiderne kan vælge og vrage i, hvad der bliver skrevet på deres opslag og slette efter forgodtbefindende, ligesom man selvfølgelig heller aldrig kan være helt sikker på, at de kommentarer man læser, er skrevet af et rigtigt menneske. Sidstnævnte virker for Arolsen Archives og USHMM's tilfælde usandsynligt, men ikke desto mindre er det nødvendigt at være bevidst om.

Anvendt litteratur og bevissteder

Litteratur

Al-Fedaghi, Sabah. "A Conceptual Foundation for the Shannon-Weaver Model of Communication". *International Journal of Soft Computing* 7 (2012): 12-19.

Alpen, Ernst van. "The Politics of Exclusion, or, Reanimating the Archive". *The Nordic Journal of Aesthetics* 49-50 (2015): 118-137.

Brauch, Nicola, Giovanna Leone og Mauro Sarrica. "'The debate almost came to a fight...'" results of a cross-national explorative study concerning history teachers shared beliefs about teaching historical sensitive issues". *Pedagogy, Culture & Society* 27 (2019): 111-132.

Cohen, Boaz. *Israeli Holocaust research: Birth and evolution*. New York: Routledge, 2013.

Cook, Terry og Joan M. Schwartz. "Archives, records, and power: The making of modern memory". *Archival Science* 2 (2002): 1-19.

Goldberg, Amos. "The 'Jewish narrative' in the Yad Vashem global Holocaust museum". *Journal of Genocide Research* 14 (2012): 187-213.

Goldberg, Tsafir, Wolfgang Wagner & Nebojša Petrović, "From sensitive historical issues to history teachers' sensibility: a look across and within countries". *Pedagogy, Culture & Society* 27 (2019): 7-38.

Hancock, Ian. "Romanies and the holocaust". I *The Historiography of the Holocaust*. Redigeret af Dan Stone, 383-396. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004.

Hitchcock, Tim. "Confronting the digital: Or how academic history writing lost the plot". *The Journal of the Social History Society* 10 (2013): 9-23.

Heinsen, Johan. "Kilde og data: Overvejelser om historiefaget og de digitale metoder". *Temp: Tidsskrift for historie* 26 (2023): 186-196.

Kello, Katrin. "Sensitive and controversial issues in the classroom: teaching history in a divided society". *Teachers and Teaching* 22 (2016): 35-53.

Kubota, Mayumi. "What is 'Communication'? - Beyond the Shannon & Weaver's Model". *International Journal for Educational Media and Technology* 13 (2019): 54-65.

- Matthäus, Jürgen. "Historiography and the Perpetrators of the Holocaust". I *The Historiography of the Holocaust*. Redigeret af Dan Stone, 197-215. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004.
- Matzen, Jeppe. *Israels historie om holocaust*. Viborg: Akademisk forlag, 2002.
- Newsome, William Jake. *Pink Triangle Legacies: Coming out in the Shadow of the Holocaust*. Ithaca: Cornell University Press: 2022.
- Paasch, Marianne. *Gemt eller glemt? En undersøgelse af recordsbegrebets betydning for fremtidens informationsforvaltnings- og arkivpraksisser*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2018.
- Pine, Lisa. "Gender and the Family". I *The Historiography of the Holocaust*. Redigeret af Dan Stone, 364-382. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004.
- Putnam, Lara. "The Transnational and the Text-Searchable: Digitized Sources and the Shadows They Cast". *The American Historical Review* 121 (2016): 377-402.
- Sapienza, Zachary S., Narayanan Iyer og Aaron S. Veenstra. "Reading Lasswell's Model of Communication Backward: Three Scholarly Misconceptions". *Mass Communication and Society* 18 (2015): 599-622.
- Sodaro, Amy. *Exhibiting Atrocity: Memorial Museums and the Politics of Past Violence*. New Brunswick: Rutgers University Press, 2018.
- Stone, Dan. "On the Uses and Disadvantages of the Arolsen Archives for History". I *Tracing and Documenting Nazi Victims Past and Present*. Redigeret af Henning Borggräfe, Christian Höschler og Isabel Panek, 13-36. Leck: De Gruyter Oldenbourg, 2020.
- Strandgaard, Helle. "Digitale arkiver som medskabere i ny historieskrivning". I *Digitale metoder: At skabe, analysere og dele data*, redigeret af Kirsten Drotner og Sara Mosberg Iversen, 69-86. Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2017.
- Strandgaard, Helle. "Digital Archival Literacy for (All) Historians". *Media History* 27 (2021): 251-265.
- Thomas, David, Simon Fowler og Valerie Johnson. *The silence of the archive*. London: Facet publishing, 2017.

Tirosh, Noam og Roni Mikel-Arieli. "What we talk about when we talk about digital Holocaust memory: A systematic analysis of research published in academic journals, 2010–2022". *The Communication Review* 26 (2023): 151-170.

Yale, Elisabeth. "The History of Archives: The State of the Discipline". *Book History* 18 (2015): 332-359.

Hjemmesider og avisartikler

Arolsen Archives. "Archival tree of the Arolsen Archives," Konsulteret 20. maj 2025, <https://collections.arolsen-archives.org/en/archive>

Arolsen Archives. "Arolsen Archives," Konsulteret 15. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/>

Arolsen Archives. "Documentation and archiving," Konsulteret 17. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/about-us/what-we-do/documentation-and-archiving/>

Arolsen Archives. "Incarceration Documents," Konsulteret 21. maj 2025, https://collections.arolsen-archives.org/en/archive/1-1-26-8_1-1-26-8-1

Arolsen Archives. "Nazi persecution of queer people," Konsulteret 17. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/about-us/statements/nazi-persecution-of-queer-people/>

Arolsen Archives. "Search," Konsulteret 18. maj 2025, <https://collections.arolsen-archives.org/en/search>

Arolsen Archives "Search the Online Archive," Konsulteret 18. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/search-explore/search-online-archive/>

Arolsen Archives. "Services for Researchers," Konsulteret 23. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/search-explore/services-researchers/>

Arolsen Archives. "Stigmatized for life: Marginalized victim groups," Konsulteret 17. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/about-us/statements/stigmatized-for-life-marginalized-victim-groups/>

Arolsen Archives. "What we do," Konsulteret 15. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/about-us/what-we-do/>

Arolsen Archives. "Who we are," Konsulteret 15. maj 2025, <https://arolsen-archives.org/en/about-us/who-we-are/>

Arolsen Archives. "#everynamecounts," Konsulteret 24. maj 2025, <https://everynamecounts.arolsen-archives.org/en/>

European Heritage Awards. "Arolsen Archives Online," Konsulteret 25. maj 2025, <https://www.europeanheritageawards.eu/winners/arolsen-archives-online/?utm>

Facebook. "Arolsen Archives," Konsulteret 25. maj 2025, <https://www.facebook.com/ArolsenArchives>

Facebook. "USHMM," Konsulteret 29. maj 2025, <https://www.facebook.com/holocaustmuseum>

Influence Watch. "U.S. Holocaust Memorial Museum," Konsulteret 29. maj 2025, <https://www.influencewatch.org/non-profit/u-s-holocaust-memorial-museum/>

The Jewish Chronicle. "A decade of progress in documentation of the Holocaust," Konsulteret 25. maj 2025, <https://www.thejc.com/news/world/a-decade-of-progress-in-documentation-of-the-holocaust-ebm8plij?utm>

USHMM. "About the Museum: A living memorial to the Holocaust," Konsulteret 26. maj 2025, <https://www.ushmm.org/information/about-the-museum>

USHMM. "Academic Research," Konsulteret 29. maj 2025, <https://www.ushmm.org/research>

USHMM. "Donor Walls," Konsulteret 26. maj 2025, <https://www.ushmm.org/support/donor-walls>

USHMM. "Everyday life at a Roma/Sinti camp," Konsulteret 27. maj 2025, <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn1004101>

USHMM. "Fritekstsøgning på *Roma*," Konsulteret 27. maj 2025, https://collections.ushmm.org/search/?utf8=%E2%9C%93&q=roma&search_field=all_fields

USHMM. "Guidelines for Teaching About the Holocaust," Konsulteret 28. maj 2025, <https://www.ushmm.org/teach/fundamentals/guidelines-for-teaching-the-holocaust>

USHMM. "History of the United States Holocaust Memorial Museum," Konsulteret 26. maj 2025, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/history-of-the-united-states-holocaust-memorial-museum>

USHMM. "Holocaust Narrative through Historical Photos," Konsulteret 28. maj 2025, <https://lessonplans.ushmm.org/holocaust-narrative-through-historical-photos/index.html#/>

USHMM. "Introduction to the holocaust," Konsulteret 26. maj 2025, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/introduction-to-the-holocaust>

USHMM. "Museum Condemns Deliberate Attacks on Civilians in Aleppo by the Assad Regime," Konsulteret 29. maj 2025, <https://www.ushmm.org/information/press/press-releases/museum-condemns-deliberate-attacks-on-civilians-in-aleppo-by-the-assad-regi>

USHMM. "Reports," Konsulteret 26. maj 2025, <https://www.ushmm.org/copyright-and-legal-information/annual-reports>

USHMM. "*ROMA/SINTI*," Konsulteret 27. maj 2025, https://collections.ushmm.org/search/?q=ROMA/SINTI&search_field=Subjects%20and%20Keywords

USHMM. "Search," Konsulteret 26. maj 2025, <https://collections.ushmm.org/search/>

USHMM. "Scope and Nature of the Collections," Konsulteret 26. maj 2025, <https://www.ushmm.org/collections/the-museums-collections/about/scope-and-nature-of-the-collections>

USHMM. "Weinmann Family Papers," Konsulteret 27. maj 2025, <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn519464?rsc=265776&cv=0&x=297&y=1109&z=7.1e-4>